

Aktivity žáků 1. stupně základní školy na sociálních sítích

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Hana Finkousová

Vedoucí práce:

PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Aktivity žáků 1. stupně základní školy na sociálních sítích

Jméno a příjmení: **Hana Finkousová**
Osobní číslo: P17000382
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Zjistit nejen frekvenci a kvantitu využívání sociálních médií žáky 1. stupně ZŠ, ale zároveň kvalitu, kvantitu a trvalost rozlišování bezpečnostních rizik pasivního a aktivního využívání sociálních sítí.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

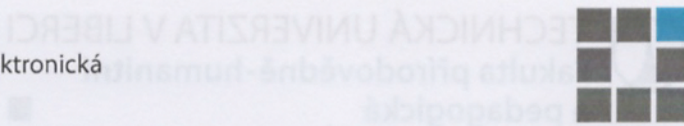
Metody: Dotazníkové šetření.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- ČERNÁ, A., aj., 2013. Kyberšikana: průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. ISBN 978-80-210-6374-7.
- KONEČNÝ, Š., 2011. Fenomén lhaní v prostředí internetu. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5488-2.
- KOPECKÝ, K., et al., aj., 2015. Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci [vid. 24. 2. 2019]. ISBN 978-80-244-4868-8. Dostupné z: <https://www.vydavatelstviupol.cz/cz/978-80-244-4868-8>
- MARTÍNEK, Z., 2015. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5309-6.
- SPITZER, M., 2014. Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum. Brno: Host. ISBN 978-80-7294-872-7.
- ŠMAHAJ, J., 2014. Kyberšikana jako společenský problém. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4227-3.

Vedoucí práce:

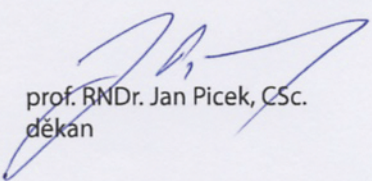
PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

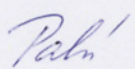
3. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L. S.

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci 3. dubna 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

13. dubna 2020

Hana Finkousová

PODĚKOVÁNÍ

Zejména bych chtěla vyjádřit poděkování vedoucímu bakalářské práce panu PaedDr. Lubomíru Bajcurovi, Ph.D. za jeho cenné rady, konstruktivní připomínky, věnovaný čas a především trpělivost.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá aktivitami žáků I. stupně základní školy na internetu a sociálních sítích. Teoretická východiska bakalářské práce se proto zaměřují na základní i rizikové jevy a procesy, které se v on-line prostředí vyskytují. Dále poukazují na souvislosti mezi specifiky virtuálního prostředí a rizikovým chováním jedinců. Vše je doplněno o etopedický pohled na běžnou praxi využívání informačních a komunikačních technologií, které jsou nejen nástrojem poznávání, vzdělávání a socializace žáků, ale mohou být také příčinou vzniku poruch chování. Na podkladě dostupných výzkumů je v rámci této bakalářské práce realizován průzkum prostřednictvím dotazníkového šetření, který se orientuje na vybranou skupinu žáků I. stupně základní školy ve věkové kategorii 9–11 let a zjišťuje jejich aktivity na internetu a sociálních sítích. Na základě výsledků provedeného průzkumu jsou formulovány návrhy a doporučení pro praxi, jejichž cílem by mělo být zvýšení kvality na úkor kvantity při využívání internetových aplikací a eliminace rizikového chování žáků v on-line prostředí.

Klíčová slova: Internet, sociální sítě, rizikové chování, šikana, kyberšikana, prevence

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the activities of primary school pupils on the internet and social networks. The theoretical basis of the thesis therefore focuses on the basic and risk phenomena and processes that occur in the online environment. It also points to the connection between the specifics of the virtual environment and risk behavior of individuals. An ethopedic view of the common practice of using information and communication technologies, which are not only tools for cognition, education and socialization of pupils but can also cause behavioral disorders, is also added. Based on the available research, a questionnaire survey was conducted for this bachelor thesis which focuses on a selected group of primary school pupils in the age category of 9–11 years and identifies their activities on the Internet and social networks. Based on the results of the survey, suggestions and recommendations for practice are formulated with the aim of improving quality at the expense of quantity in using Internet applications and eliminating risky behavior of pupils in the online environment.

Keywords: Internet, social networks, risky behavior, bullying, cyberbullying, prevention

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 INTERNET.....	13
1.1 Internet a informace.....	13
1.2 Internet a komunikace.....	13
1.2.1 Specifika komunikace on-line a offline.....	14
1.2.2 Etiketa a netiketa.....	14
1.2.3 Typy internetové komunikace.....	15
1.2.4 Kanály internetové komunikace.....	15
2 SOCIÁLNÍ SÍTĚ.....	17
2.1 Vymezení pojmu.....	17
2.2 Facebook.....	17
3 RIZIKA SOCIÁLNÍCH SÍTÍ.....	19
3.1 Rizika sociálních sítí z vývojového hlediska.....	19
3.2 Rizikový obsah sociálních sítí.....	19
3.2.1 Neověřené informace – fake news, hoax.....	19
3.2.2 Hating, extremismus.....	20
3.2.3 Komerce.....	20
3.2.4 Pornografie.....	20
3.3 Riziková forma komunikace.....	21
3.3.1 Komunikace s cizími lidmi.....	21
3.3.2 Sdílení osobních údajů.....	21
3.3.3 Sexting.....	21
3.3.4 Kybergrooming.....	22

3.3.5 Kyberšikana.....	22
3.4 Závislostní chování.....	22
3.4.1 Definice syndromu závislosti podle MKN-10 (F1x.2).....	22
3.4.2 On-line aktivity, které mají blízko k návykovému chování.....	23
3.4.3 Závislost na sociálních sítích.....	23
4 KYBERŠIKANA.....	24
4.1 Agresivní chování.....	24
4.2 Kyberšikana v kontextu současných klasifikací poruch chování.....	24
4.2.1 Klasifikace šikany dle Mezinárodní klasifikace nemoci (MKN-10).....	24
4.2.2 Školní klasifikace.....	27
4.2.3 Sociální klasifikace.....	27
4.3 Etiologie a projevy disociálního, asociálního a antisociálního chování.....	27
4.3.1 Etiologie poruch chování.....	27
4.3.2 Projevy disociálního, asociálního a antisociálního chování.....	28
4.4 Vymezení pojmu šikana a kyberšikana.....	29
4.4.1 Šikana.....	29
4.4.2 Kyberšikana.....	30
4.4.3 Vztah šikany a kyberšikany.....	30
4.5 Aktéři šikany.....	31
4.5.1 Oběť.....	31
4.5.2 Agresor.....	31
4.5.3 Publikum.....	32
4.6 Způsoby kyberšikany.....	33
4.6.1 Vydávání se za někoho jiného.....	33
4.6.2 Vyloučení a ostrakizace.....	33
4.6.3 Flaming.....	34
4.6.4 Kyberharašení a kyberstalking.....	34

4.6.5 Pomlouvání a pořizování záznamů za účelem poškodit obět'	34
4.6.6 Odhalení	34
4.6.7 Happy slapping	34
4.7 Prevence kyberšikany	35
4.7.1 Formy prevence	35
4.7.2 Prevence kyberšikany v prostředí škol, rodin a sociálního okolí obět'	37
5 KONCEPCE PRŮZKUMU	40
5.1 Kontext problému v oboru etopedie a vzdělávání v oblasti informačních technologií	40
5.2 Cíl, etika, metody, výběr výzkumného vzorku	41
5.2.1 Cíl průzkumu	41
5.2.2 Etika průzkumu	41
5.2.3 Metody a výběr výzkumného vzorku	41
6 METODOLOGIE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	42
6.1 Výběr vhodných explorativních metod	42
6.2 Výzkumy a autoři, kteří se tomuto tématu věnují	42
6.3 Dotazníkové šetření	44
6.3.1 Časový harmonogram	44
6.3.2 Výzkumný vzorek	44
6.3.3 Výzkumné otázky	44
7 ANALÝZA PRŮZKUMU	45
7.1 Frekvence a kvantita využívání internetu žáky I. stupně ZŠ	45
7.2 Rizikové chování žáků I. stupně ZŠ na sociálních sítích	48
7.3 Diskuse o poznatcích z průzkumného šetření a jejich interpretace	52
7.3.1 Frekvence a kvantita využívání internetu žáky I. stupně ZŠ	52
7.3.2 Rizikové chování žáků I. stupně ZŠ na sociálních sítích	53
7.4 Doporučení vhodných forem a metod prevence na I. stupni ZŠ	55

ZÁVĚR.....	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

Tématem bakalářské práce jsou aktivity žáků I. stupně základní školy na internetu a sociálních sítích. Hlavním důvodem pro zvolení tohoto tématu je provázanost současného studia speciální pedagogiky s kariérou reklamního grafika autorky. Hlavní pracovní náplní grafika v reklamní agentuře je vytvoření grafického vizuálu za účelem ovlivnění cílové skupiny prostřednictvím tištěných médií nebo reklamních sdělení na internetu. V současné době je na vzestupu především využívání platformy sociálních sítí k reklamním účelům, kde lze jednoduchým způsobem reklamní kampaň zaměřit přímo na jedince a jeho záliby.

Prvotním impulzem byla otázka, zda je vychovávána mladá generace k tomu, aby dokázala čelit nejen konzumnímu nátlaku prostřednictvím internetu (ať už se jedná o nadměrný příjem informací všeho druhu, šíření dezinformací, či vlivu reklamních sdělení), ale také všem negativním jevům a rizikům, která jsou s využíváním informačních a telekomunikačních technologií úzce spjata.

Na základě výše uvedené otázky jsme se v bakalářské práci pokusili nejprve sestavit cíleně zaměřený přehled teoretických východisek, která objasňují základní a potom i rizikové jevy a procesy, které se vyskytují v on-line prostředí. Práce tedy nejprve poukazuje na souvislosti mezi specifiky virtuálního prostředí a rizikovým chováním jedinců. Pro ucelené uchopení problému je nezbytné doplnění etopedického pohledu na běžnou praxi využívání informačních a komunikačních technologií, protože jsou na jedné straně nástrojem poznávání, vzdělávání a socializace nastupující generace žáků, ale na druhé straně se ukazuje jejich křehkost zejména vlivem anonymity, která může být příčinou neslušných projevů, ba dokonce poruch chování. Pro zpracování empirické části bylo nutné seznámení s nedávnými významnými výzkumy, které se riziky internetového prostředí u uživatelů z řad dětí a mládeže zabývají a poukazují na klíčová místa této problematiky. Na podkladě zveřejněných výzkumů může být v rámci této bakalářské práce realizován průzkum, který se již orientuje na dílčí vybranou skupinu žáků a zjišťuje jejich aktivity na internetu a sociálních sítích. V průběhu přípravy výzkumu se výběr respondentů nakonec zúžil na věkovou kategorii 9–11 let, ačkoli se zdála být hraniční. Nicméně právě v tomto věku žáků lze z hlediska prevence poruch chování realizujících se prostřednictvím moderních technologií ještě něco dělat, aby se v následujících letech děti jako uživatelé mediálních sítí chovaly opatrněji a odpovědněji.

Výzkum se zaměřil na ověření následujících otázek, které mohou být nejen účinnou zpětnou vazbou, ale také podnětem pro práci pedagogů školy, kde byl uvedený výzkum realizován. Byly to zejména tyto otázky:

Jaká je frekvence a kvantita využívání sociálních médií žáky I. stupně ZŠ?

Jaká je kvalita, kvantita a trvalost rozlišování bezpečnostních rizik pasivního a aktivního využívání sociálních sítí u žáků I. stupně základní školy?

1. Cílem bakalářské práce je tedy získat informace o tom, jaké jsou pro žáky reálné možnosti připojení na internet, a určit míru jeho využívání v běžném životě.

2. Úkolem bakalářské práce je potvrdit či vyvrátit předpoklad, že on-line prostředí je pro žáky velmi atraktivní a nepostradatelné médium, a to jak pro účely komunikace, tak jako prostředek pasivního přijímání informací a zábavy.

3. Existuje předpoklad, že před vstupem do prostředí sociálních sítí jsou žáci obeznámeni o jeho bezpečnostních rizicích. Průzkum v této bakalářské práci by proto měl zmapovat nejen aktivní využití sociálních sítí žáky prvního stupně ZŠ, ale také odhalit případné projevy rizikového chování.

Závěrem jsou navržena určitá doporučení pro praxi, jejichž cílem by mělo být zvýšení kvality nároku kvantity při využívání internetových aplikací a eliminace rizikového chování žáků v on-line prostředí.

1 INTERNET

Internet je globální síť (world wide web), která propojuje jednotlivé počítačové sítě a poskytuje prostor pro šíření informací, audio i obrazového materiálu bez následné kontroly. Tento prostor lze označit jako kyberprostor, on-line či virtuální svět. Internet se považuje za nástupce tisku, rádia, televize a v současnosti představuje nejmocnější mediální nástroj. Vznik internetu se datuje již od 60. let, ovšem dnešní podoba internetu, tedy hypertextových odkazů, je až od roku 1993. (Šmahaj 2014, s. 16–17) Díky rozvoji a především dostupnosti informačních a telekomunikačních technologií se stává internet masovým médiem, využívá se také jako interaktivní komunikační nástroj nebo nástroj sociálního spojení. V současnosti se považuje za nejrozšířenější zdroj informací a zábavy. (Vašutová 2010, s. 39)

1.1 Internet a informace

Lze konstatovat, že současnou společnost charakterizuje nadměrné používání informačních a komunikačních technologií (Information and Communication Technology – ICT) za účelem vytváření, zpracování a sdílení informací. ICT čím dál častěji ovlivňují běžný život. Nejen získávání informací, ale i vytváření sociálních kontaktů probíhá částečně ve virtuálním světě, to je hlavním důvodem, proč se současnost označuje jako informační věk. (Vašutová 2010, s. 37)

Množství informací šířené internetem je jedním z nových problémů, se kterým se musí naše společnost vyrovnat. Míra praktické využitelnosti internetu je totiž závislá na úrovni vzdělání a schopnosti jedince třídít informace nebo je kriticky číst. (Eckertová 2013, s. 21) Bohužel čím dál častěji se primárním zdrojem informací stávají internetové portály, které sdílejí také neověřené informace. Pro maximální využití možností, které internet nabízí, je proto nutné naučit se informace selektovat a následně s nimi vhodně nakládat.

1.2 Internet a komunikace

Význam slova komunikace, který pochází z latinského slova *comunicare*, lze chápat jako spojování, něco spojovat, sdělovat. Původní myšlenku spojování, v pozitivním slova smyslu, však nelze vždy naplnit, proto se obecně komunikace označuje jako proces, kde dochází k přenosu informací od vysílače k příjemci. (Kopecký 2007, s. 7)

Komunikaci dělíme dle komunikačních prostředků na verbální, neverbální, paraverbální a implicitní (komunikace činem). Jediná složka, kterou lze bezesporu do virtuálního světa přenést, je složka verbální – tu lze částečně nahradit psaným textem. Ostatní komunikační prostředky nelze v kyberprostoru jednoduchým způsobem využít nebo jsou díky dosud dostupným technologiím zkreslené. Proto se jeví komunikace prostřednictvím ICT jako nedokonalá a neúplná.

1.2.1 Specifika komunikace on-line a offline

Zásadním rozdílem mezi on-line a offline komunikací je odlišnost místa a času, ve kterém se jednotliví účastníci komunikace nacházejí. Kromě výše zmíněné nedokonalosti informačního přenosu ve virtuálním prostředí je offline komunikace závislá na počítačové gramotnosti komunikujících.

Významnými vlastnostmi charakterizujícími a ovlivňujícími offline komunikaci jsou:

- **Neřízenost** – pokud uživatel nepřekračuje trestní rámeček, může zveřejnit cokoli.
- **Hromadnost** – uživatelé mohou současně komunikovat s neomezeným množstvím partnerů.
- **Anonymita** – tato vlastnost je diskutabilní, proto je v tomto případě zamýšlena jako anonymita subjektivní (Šmahel 2003, s. 18).
- **Časová a místní neomezenost** – připojení není závislé na místě či času.
- **Bez přímého sociálního kontaktu** – jak již bylo zmíněno, komunikace není ucelená.

(Kopecký 2007, s. 7)

DISINHIBIČNÍ EFEKT

V online prostředí se objevují nové psychologické jevy, které se týkají specifického způsobu komunikace. Nejdiskutovanějším termínem, který se objevuje v publikacích o chování a komunikaci na internetu, je **disinhibiční efekt**. Ten vyplývá z výše zmíněných vlastností on-line komunikace. (Šmahaj 2014, s. 18–22) Díky anonymitě (prostředí bez zábran) jsou uživatelé více otevření, snadněji navazují sociální kontakty (například prostřednictvím sociálních sítí). Obecně dodržované normy, omezení nebo pravidla z reálného (offline) světa ve virtuálním světě nemusí platit. Výjimkou není ani záměrná záměna virtuální identity. To však může mít jak pozitivní, tak negativní efekt. (Šmahel 2003, s. 13)

1.2.2 Etiketa a netiketa

Chování je vnějším projevem jedince, který ostatní vidí a vnímají. Hodnocení chování probíhá na základě nepsaných společenských norem a pravidel, které nazýváme **etiketa**. V každé společnosti však platí odlišná pravidla a existuje jiný hodnotový žebříček, zároveň jsou tato pravidla v dlouhodobém horizontu proměnná. Jednání jedince je ovlivněno jeho vnitřním stavem, sociálním prostředím, záměrným i nezáměrným vlivem a danou situací (Průcha aj. 2008, s. 79).

Pro svou specifickou má svá pravidla také kyberprostor. Tato pravidla jsou označována jako **netiketa**, což je spojení slova net (sít') a etiketa. Jedná se o souhrn komunikačních pravidel pro chování v on-line prostředí. Zlaté pravidlo netikety zní: „**Buďte konzervativní při vysílání a liberální při příjmu.**“ Součástí netikety je desatero přikázání počítačové etikety, které jasně vymezuje rámeček slušného chování v kyberprostoru. Bohužel v praxi netiketa není příliš aplikována a její dodržování je jen těžko vymaha-

telné. Jedním z možných nástrojů je například zpřístupnění komunikačního serveru jedincům, kteří pravidla netikety porušují. (Kopecký 2007, s. 10–12)

1.2.3 Typy internetové komunikace

SYNCHRONNÍ A ASYNCHRONNÍ KOMUNIKACE

Synchronní komunikace zpravidla probíhá v reálném čase, bez jakékoli výraznější prodlevy. Z předpokladu okamžité reakce vyplývá, že následné reakce jsou spontánní. Aby došlo k synchronní komunikaci, je nutné, aby byli všichni účastníci on-line. Například e-konference, videohovory, chaty atd.

Oproti tomu u asynchronní komunikace existuje určitá časová prodleva mezi odesláním zprávy a následnou reakcí. Mezi typické asynchronní komunikace řadíme e-mail, diskuzní fórum.

Postupným rozmachem telekomunikačních technologií a možností či potřebou být neustále on-line se pomalu rozdílily stírají a již nelze s určitostí říct, zda například e-mail stále patří mezi asynchronní komunikaci. (Šmahaj 2014, s. 22)

1.2.4 Kanály internetové komunikace

V případě přenosu informací mezi komunikujícími prostřednictvím internetu mluvíme o komunikačních kanálech. V kyberprostoru jich existuje nepřeberné množství, proto jsou zde uváděny ty nejzákladnější.

ELEKTRONICKÁ POŠTA

Pojmem e-mail je označována elektronická pošta. V současné době je důležitou součástí pracovní a soukromé komunikace.

DISKUZNÍ FÓRUM

Diskuzní fórum je prostor ve virtuálním světě, kde mohou účastníci vyjadřovat své názory k nejrůznějším tématům a vzájemně na sebe reagovat. Často není podmíněno nutností zadat přihlašovací údaje a bezprostředně odpovídat. Bývá součástí článků či samostatného diskuzního projektu.

CHATOVACÍ MÍSTNOSTI

Chat je označení pro „internetové povídání“. Předpokladem je okamžitá reakce, proto chatující musí být on-line. Chatovací místnosti jsou pak platformy pro tyto chaty. Mohou být veřejné či soukromé, kdy

je potřeba ke vstupu pozvání do místnosti a následné povolení ke vstupu. Bývají součástí on-line her, portálů zřízených za účelem seznámení atd.

SOCIÁLNÍ SÍŤ

Díky dostupnosti telekomunikačních technologií je určitá část sociálních aktivit převedena do anonymního on-line prostředí. Tyto portály sdružující jednotlivce, kteří zde aktivně mezi sebou komunikují a sdílí své osobní informace, se označují jako sociální síť (Facebook, Twitter, Instagram, Tinder, YouTube). (Černá 2013)

MESSENGER

Jedná se o aplikaci, která zprostředkovává zaslání krátkých textových zpráv, ať už mezi jednotlivci, nebo v rámci jednotlivých skupin.

2 SOCIÁLNÍ SÍTĚ

2.1 Vymezení pojmu

Sociální sítě jsou internetové portály zřízené za účelem získání a udržování sociálních kontaktů. Probihá zde efektivní a jednoduché sdílení informací mezi uživateli. K vytvoření profilu uživatele je potřeba zadání přihlašovacích údajů, ty však nemusí být pravdivé. Mezi nejoblíbenější sociální sítě patří Facebook, Instagram, Twitter. Z českých například Libimseti.cz, Lide.cz a ve spojitosti s udržováním pracovních kontaktů je potřeba zmínit sociální síť LinkedIn.

Obecné rysy sociálních sítí:

- Umožňují vytvářet nové sociální vazby a udržovat stávající.
- Obsah uživatelského profilu na sociální síti si **určuje a vytváří sám uživatel**.
- Sociální sítě obsahují **množství osobních údajů, které o sobě dobrovolně uživatel sdílí** s ostatními.

POZITIVA SOCIÁLNÍCH SÍTÍ

- Možnost hledání a udržování sociálních kontaktů bez ohledu na reálnou vzdálenost.
- Pomáhá překonávat sociální izolaci méně sociálně zdatným jedincům.
- Vysoce efektivní komerční prostor pro cílenou reklamu.
- Oblíbená forma trávení volného času – zábava, on-line hry atd.

NEGATIVA

- Může být příčinou závislostního chování.
- Stává se snadným zdrojem získávání citlivých údajů o uživateli.
- Anonymita usnadňuje realizaci sociálně patologických jevů (kriminalita, sexting, zneužití informací, kyberšikana atd.).

(Kopecký 2015, s. 3–4)

2.2 Facebook

Zakladatelem sociální sítě Facebook, která funguje již od roku 2004, je Mark Zuckerberg. Postupem času se rozrostla o další samostatné aplikace, například Messenger, WhatsApp, Instagram atd. V sou-

časnosti má Facebook přes 39 tisíc zaměstnanců a jeho služby využívá až 2,4 bilionu uživatelů (průměrný počet měsíčně aktivních uživatelů, červen 2019). Díky počtu uživatelů je Facebook jednoznačně nejrozšířenější celosvětovou sociální sítí. (Facebook 2019)

Nový uživatel si na Facebooku vytvoří profil, kam zadá své osobní údaje, které mohou být viditelné všem, nebo pouze „přátelům“. „Přátelé“ jsou profily ostatních uživatelů, které jsou označeny jako „přítel“ a je jim umožněno vidět více než ostatním. Mezi uživateli jsou pak sdíleny informace, fotografie nebo videa, které dále nabízejí možnost komentáře či pouze jednoduché reakce prostřednictvím tlačítka „To se mi líbí“. Věkovou hranicí vstupu a možností založit si účet na Facebooku je 13 let. Bohužel toto omezení lze lehce obejít a stačí zadat do přihlašovacích údajů jiný rok narození. Tento znepokojivý fakt potvrzuje i provedený výzkum, který uvádí, že 92,29 % českých dětí ve věku 11–17 let má svůj účet na sociální síti Facebook (Kopecký 2015, s. 4). Jiný výzkum mluví dokonce o 51,75 % dětí ve věku 7–12 let, které využívají sociální síť, ačkoli pro ně nejsou určeny (Kopecký 2019, s. 27).

Díky velkému počtu uživatelů se Facebook stal především velmi žádaným marketingovým nástrojem. Navíc vzhledem k dostupnosti osobních údajů o uživateli může být reklama na Facebooku cílená a tím efektivnější.

Facebook zajišťuje také ochranu své sociální sítě a lze nahlásit podvodné profily či sociálně patologické jevy. Ovšem vzhledem k objemu sítě je řešení nahlášených případů velmi zdoluhavé.

3 RIZIKA SOCIÁLNÍCH SÍTÍ

3.1 Rizika sociálních sítí z vývojového hlediska

Před výčtem rizik sociálních sítí či internetu obecně je nutné přiblížit skupinu, která je těmito rizikovými jevy nejvíce ohrožena. Sem patří především děti a dospívající.

Dle vývojové teorie E. H. Eriksona vývoj osobnosti jedince prochází 8 důležitými etapami. V každém období člověk prochází určitou krizí, kterou musí vyřešit, aby mohl pokračovat a úspěšně projít krizí v etapě další. Vyřešením vývojového úkolu pak ctnost získá, nebo mu bude chybět, což může následně ovlivnit utváření **osobní identity jedince**. (Drapela 2011, s. 69–70)

SNAŽIVOST PROTI MÉNĚCENNOSTI (6–12 LET)

V tomto období dítě většinou nastupuje do nového sociálního prostředí (škola), kde zažívá jak úspěch (pocit radosti), tak neúspěch (pocit méněcennosti). Tato etapa je zásadní pro budoucí úspěšnou socializaci. Je nutné děti naučit kladnému sebehodnocení, díky tomu posílíme jejich sebedůvěru a ta následně potřebu seberealizace. Příliš mnoho neúspěchu může způsobit, že se dítě stáhne do sebe. (Drapela 2011, s. 69–70)

IDENTITA PROTI ZMATENÍ ROLÍ (12–19 LET)

Specifikem tohoto období je hledání, dotváření a sjednocení identity. Hlavním cílem jedince je potřeba být okolím respektován – „potvrzen“. Měla by vzniknout rovnost mezi vnímáním sebe sama a vnímáním ze strany okolí (Drapela 2011, s. 69–70). Důležitým úkolem je také navázání blízkých vztahů, které by měly pomoci v emocionálním osamostatnění se od rodičů. Vztah s vrstevníky je v tomto období otevřený a ve znamení jisté intimity. Je to období, kdy jedinec začne prožívat sexuální touhu a vzrušení, buduje si sexuální identitu (Blinka 2015, s. 93).

3.2 Rizikový obsah sociálních sítí

3.2.1 Neověřené informace – fake news, hoax

Jak již bylo zmíněno, internet je prostředí, ve kterém dochází ke sdílení a šíření obrovského množství informací. Jedním z hlavních kanálů, kde probíhá nekontrolovatelná výměna informací, jsou především sociální sítě. Najdeme zde informace pravdivé, které jsou přejaté ze seriózních zdrojů. Mnohem častěji zde však natrefíme na informace zcela nepravdivé. Publikování nepravdivých informací může být dů-

sledkem absence profesionality nebo lenosti ověřovat u důvěryhodných zdrojů. Horší variantou pak je, že je informace pravdivá, ale doplněná o lež, nebo záměrně zcela nepravdivá a šířená za účelem manipulace. Některé internetové portály se dokonce zabývají vytvářením těchto manipulujících, dezinformačních zpráv. Tyto zprávy mohou být cíleny jak na jednotlivce, tak skupiny nebo politickou moc či demokracii. Jejich šíření usnadňují sociální sítě pomocí jednoduché funkce sdílení.

Fake news mohou u jednotlivých příjemců vzbuzovat různé, až protichůdné emoce. Pocit frustrace může způsobit u jedince silné emocionální reakce – naštvaní, nebo naopak apatii. Důsledkem toho je pak nepřiměřená agresivní reakce (například komentář pod sdílenou informací), nebo naopak ztráta zájmu o společenských dění. Tyto emoce také hrají zásadní roli v tom, že se příjemce chová iracionálně a necítí potřebu zdroj informací ověřit, naopak neověřenou informaci na internetu sdílí dál. (Kopecký 2017)

3.2.2 Hating, extremismus

Pojem hating označuje nenávistné on-line komentáře a příspěvky (nejčastěji na sociálních sítích a v diskuzích). Cílem není srozumitelná argumentace a dialog, ale pouze projev a šíření nenávisti vůči jednotlivým osobám nebo skupinám. Nejčastěji se jedná o narážky s rasovým podtextem. Není však výjimkou hating politicky motivovaný. (Mikulcová 2018)

Dalším projevem agrese, se kterým se lze na sociálních sítích setkat, je extremismus. Tento pojem označuje jednání vůči nějaké společenské skupině na základě neuznání jejich etnické příslušnosti, náboženství, třídního nebo sociálního statutu.

3.2.3 Komerce

Virtuální prostor internetu a v současné době především sociálních sítí je využíván také ke komerčním účelům. Na základě dostupných informací, které o sobě uživatelé veřejně sdílí, pak lze jednoduše vystavět obsah sdělení, které by určitou značku či produkt propagovalo. Takto vytvořenou reklamu na míru je pak možné prostřednictvím sociálních sítí doručit zpět přímo k cílové skupině. Náklady na propagaci se přesnějším cílením samozřejmě snižují a její účinnost roste.

3.2.4 Pornografie

Díky nekontrolovatelnému sdílení nejrůznějších videí a fotografií se děti a dospívající mohou na sociálních sítích setkat samozřejmě také s pornografií. Pornografie je níže zmíněna v části o rizikové formě komunikace, jakou je sexting.

3.3 Riziková forma komunikace

Anonymita on-line prostředí (především sociálních sítí) umožňuje vznik falešných profilů a skryté identity uživatelů. S tím souvisí již zmíněný disinhibiční efekt, kdy se jedinec chová v on-line světě jinak, než by tomu bylo ve světě reálném. V prostředí sociálních sítí dochází také k zrovnoprávnění, kdy se smazávají rozdíly mezi autoritou a nerespektuje se společenský status jednotlivých uživatelů. Komunikace jedince se skrytou identitou je otevřenější, bez potřeby uplatňovat pravidla slušného chování nebo respektovat názory ostatních. Proto také ve virtuálním prostoru sociálních sítí častěji dochází k rizikovým formám komunikace. (Mikulcová 2018)

3.3.1 Komunikace s cizími lidmi

Sociální sítě jsou komunikačním kanálem, který umožňuje spojení uživatelů po celém světě. Komunikace s cizími lidmi je zároveň jedním z významných rizik internetu. Týká se to především dětí a dospívajících, kteří mohou být důvěřivější. Manipulátor s falešným profilem je pak snadno vyláká na osobní schůzku nebo získá jejich citlivé údaje či fotografie. Například ve výzkumu České děti v kybersvětě se uvádí, že 26,77 % respondentů (výzkumný vzorek 7 274 dětí) obdrželo nabídku na osobní schůzku od jiného uživatele, kterého z reálného světa neznali, a skoro 70 % z nich na schůzku dorazilo. (Kopecký 2019, s. 28).

3.3.2 Sdílení osobních údajů

Sociální sítě jsou založeny na veřejném sdílení osobních informací. Mezi uživateli je velmi oblíbenou aktivitou informovat ostatní, kam jedou na dovolenou, kde se právě nachází, co si rádi kupují atd. Bohužel výjimkou není ani vyplnění a zveřejnění profilových informací včetně adresy, jmen a věku dětí. To všechno jsou velmi citlivé informace, které jsou lehce zneužitelné.

3.3.3 Sexting

Rizikovou formou komunikace je také zaslání či sdílení vlastních fotografií, zejména pokud se jedná o fotografie se sexuálním podtextem – tento jev je označován jako sexting. Je nutné připomenout, že z právního hlediska je jakékoli zaslání fotografie se sexuálním podtextem, ve které vystupují nezletilé osoby, trestným činem. Vzhledem k rychlému šíření obsahu na internetu je takřka nemožné odstranit sdílenou fotografii či video z virtuálního prostředí. Tato fotografie může být následně využita ke kybergroomingu nebo kyberšikaně. Oběťmi sextingu se stávají nejen děti a dospívající, ale také dospělí. Následkem sextingu může dojít ke ztrátě společenské prestiže nebo narušení sociálních vztahů. Zveřejnění citlivé fotografie však může způsobit oběti obrovskou psychickou újmu. (Kopecký 2015, s. 43–45)

3.3.4 Kybergrooming

Je forma psychické manipulace prostřednictvím internetu (facebook, messenger), která má v dítěti či dospívajícím vyvolat falešnou důvěru a vylákat ho na osobní schůzku. Často využívanou záminkou je nabídka snadného výtěžku. Kybergrooming je často spojován se sextingem, kdy je oběť vylákána pomocí výhrůžek, že jeho obnažená fotografie bude zveřejněna. Nejčastějšími oběťmi kybergroomingu jsou děti ve věku 13–17 let. Útočník využívá anonymity internetového prostředí a často vystupuje pod falešnou identitou. (Kopecký 2015, s. 25–30)

3.3.5 Kyberšikana

Jedná se o agresivní formu chování s cílem někomu ublížit, která probíhá prostřednictvím elektronických médií (mobilní telefon, internet). Nese rysy tradiční šikany a často je s ní spojována (Černá 2013, s. 20). Více o kyberšikaně bude pojednáno v následujících kapitolách.

3.4 Závislostní chování

3.4.1 Definice syndromu závislosti podle MKN-10 (F1x.2)

Hlavním znakem syndromu závislosti je touha brát psychoaktivní látky, alkohol nebo tabák a lze ji diagnostikovat pouze tehdy, pokud během jednoho roku došlo ke třem nebo více následujícím jevům:

- Silná touha nebo pocit puzení látku užívat.
- Potíže v sebeovládání při užívání látky.
- Tělesný odvykací stav.
- Průkaz tolerance k účinku látky.
- Postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů.
- Pokračování v užívání látky, ačkoli jsou prokazatelné škodlivé účinky. (MKN-10)

V klasifikaci dle MKN-10 nelze najít diagnózu pro druhy návykového chování, jakými jsou závislost na práci či internetu, ačkoli nesou jisté znaky syndromu závislosti. Jedná se především o silnou touhu po látce (počítač), zhoršené sebeovládání a zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů. (Nešpor 2018, s. 20)

Nicméně z důvodu nedostatku výzkumů v oblasti internetových závislostí a problematických aspektů tohoto fenoménu není zcela jednoznačné, do jaké kategorie klasifikace duševních nemocí nadměrné užívání internetu zařadit a zda mezi závislosti vůbec patří. Z výše zmíněných důvodů se v některých odborných publikacích setkáme jak s termínem **závislost**, kdy jsou zcela naplněny znaky závislosti, tak ter-

mínem **nadměrné užívání internetu**, kdy jsou přítomny pouze některé jevy nebo diagnostika není zcela jednoznačná. (Blinka 2015, s. 16)

V této souvislosti je nutné zmínit, že v diagnostickém manuálu americké psychiatrické asociace DSM-IV již existuje klasifikace pro excesivní hraní počítačových her a videoher. (Nešpor 2011, s. 11)

3.4.2 On-line aktivity, které mají blízko k návykovému chování

Některé aktivity na internetu v sobě nesou určitá rizika, která mohou vyvolávat nebo být jedním ze spouštěčů závislostního chování. Neznamená to však, že vždy k němu při dané aktivitě dochází.

- **Nadměrné věnování se počítači za pracovním účelem** – souvisí s pojmem workoholismus.
- **Nehazardní hry** – příliš časté vysedávání u počítače má neblahý vliv na tělesný vývoj jedince.
- **Hazardní hry** – postupem času přechod k patologickému hráčství (gamblerství).
- **Pornografie na internetu.**
- **Nezvladatelná touha po informacích** – využívání internetu k získávání nepotřebných nebo nepodložených informací (bulvární servery, konspirační teorie).
- **Nezdrženlivé on-line nakupování** – oniomanie. (Nešpor 2011, s. 10–11)
- **On-line diskuze, sociální sítě** – moderní společnost část své sociální aktivity převedla do anonymního on-line prostředí, kde veřejně sdílí své osobní informace, nálady, názory. Díky množství času tráveného v on-line prostředí jsou virtuální vztahy posilovány na úkor vztahů reálných (Nešpor 2018, s. 47–48). Vysoké riziko je především u dětí, kdy díky tomu stagnuje rozvoj sociálních dovedností.

3.4.3 Závislost na sociálních sítích

Na základě norského výzkumu byla vytvořena tzv. Bergenská škála, označující míru závislosti na sociálních sítích. Kritéria závislosti jsou definována šesti otázkami. Pokud uživatel na minimálně čtyři z nich zvolí odpověď „často“, nebo „velmi často“, pak se hovoří o „nadužívání“ (Blinka 2015, s. 182). Tuto studii ve své knize *Kybernemoc!* zmiňuje také německý psychiatr a neurolog M. Spitzer. Ten závislost na sociálních sítích připodobňuje k závislosti na počítačových hrách a její příčinu vidí v touze po spolitosti a jako následek nudy (Spitzer 2016, s. 94).

4 KYBERŠIKANA

4.1 Agresivní chování

Agresivita (verbální nebo agresivita činem) je útočné jednání, jehož prostřednictvím se jedinec snaží prosadit sebe nebo své zájmy na úkor okolí. Jednou z možností, jak dosáhnout svých cílů, je ovládnutí svého okolí (Průcha, aj. 2008, s. 13).

Faktory ovlivňující sklon k agresivnímu chování jsou vnější (sociální prostředí) a vnitřní povahy (biologické – vrozené dispozice). Také může být naučeným způsobem, jak reagovat na okolní podněty. Tento způsob může jedinec přejímat formou nápodoby z rodiny nebo od svých vrstevníků. Podíl na agresivním chování má i situace, ve které se jedinec ocitá – frustrace, strach. K agresivnímu chování mají sklony častěji chlapci. (Vágnerová 2011, s. 44–45)

4.2 Kyberšikana v kontextu současných klasifikací poruch chování

Na poruchy chování (včetně šikany i kyberšikany) lze nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Chování je totiž komplexem projevů a vyjádřením vnitřní charakteristiky osobnosti. Svým chováním jedinec komunikuje s okolím, vyjadřuje tím svoje pocity a vztah k sobě, ostatním lidem i věcem. Chování je proměnné v závislosti na situaci, prostředí, věku, možnostech a schopnostech jedince. Posuzování chování a následná klasifikace sociálně patologických jevů závisí také na společenských normách. Společnost totiž určuje, co je ještě normální a co je již odklonem od normy, již za hranicí tolerance. Dalším významným vodítkem v klasifikaci poruch chování je jejich etiologie. (Pešatová 2006, s. 10–14)

Pro označení vnějších projevů jako „poruchy chování“ je potřeba, aby jednání obsahovalo **opakující se vzorce disociálního, agresivního a vzdorovitého chování** a musí být **trvalejšího rázu** (alespoň 6 měsíců nebo déle). Kritériem klasifikace pak může být i charakter chování.

4.2.1 Klasifikace šikany dle Mezinárodní klasifikace nemoci (MKN-10)

Medicínské hledisko je zastoupeno Mezinárodní klasifikací nemocí (MKN-10), která zahrnuje klasifikaci určitých poruch chování a jedná se o publikaci, kterou vydává Světová zdravotnická organizace (WHO). Obsahuje systém kódů, které využívají odborníci ke klasifikaci jednotlivých lidských nemocí, poruch nebo jejich symptomů. Z hlediska MKN-10 šikana patří mezi poruchy chování a lze ji najít pod kódem F91.

Jak již bylo zmíněno, pro poruchy chování je charakteristické opakované agresivní, asociální nebo vzdorovité chování. Ojedinelé případy nejsou dostatečným argumentem pro stanovení diagnózy. Dalším

významným ukazatelem je dlouhodobost takového jednání (6 měsíců a déle), neboť je důležité brát v potaz věk jedince. Důvodem je eliminace možnosti záměny poruchy chování s přirozeným projevem vývojového období, kdy se jedná pouze o dětské zlobení, nebo odchylka souvisí s prepubertálním a pubertálním obdobím. O poruchách chování se hovoří až u dětí ve středním školním věku, ačkoli problémy s chováním v nižším věku mohou být již signálem pozdějších poruch chování.

MKN-10 symptomy poruchy chování rozděluje podle typu agrese:

- **Agrese k lidem a zvířatům** – projevy fyzické agrese a hrubosti vůči lidem nebo zvířatům. Jedná se o vyhrožování nebo zastrašování druhých (například šikana), mohou být použity i zbraně/předměty, které mohou těžce zranit druhé. Zahnuje fyzickou agresi a hrubost vůči lidem při krádežích, vydírání nebo vynucování si sexuální aktivity.
- **Destrukce majetku a vlastnictví** – sem patří také zakládání ohně se záměrem vážného poškození majetku druhých.
- **Nepoctivost nebo krádeže** – vloupávání se do domů a aut, opakované lhaní k vlastnímu prospěchu, vyhýbání se povinnostem, závazkům, padělání peněz, listin atd. Krádeže jsou bez konfrontace s obětí.
- **Vážné porušování pravidel před třináctým rokem** – i přes zákazy rodičů opakované opouštění domova – útěky z domova (nejméně dvakrát), toulky, opakované záškoláctví. Vyskytují se velmi časté a intenzivní výbuchy zlosti, vzdorovitě a provokativní chování či trvalá a silná neposlušnost. (Pešatová 2006, s. 27–30)

Na poruchy chování lze nahlížet také z hlediska **prognózy**. Faktory, které ovlivňují přetrvávání poruch chování do dospělosti, jsou opět jak vnitřní, tak vnější povahy. Kromě osobnostních rysů jedince se jedná především o špatné vztahy s vrstevníky nebo dysfunkční rodinu s patologickými vztahy a komunikací.

PORUCHY CHOVÁNÍ SE ŠPATNOU PROGNÓZOU

Nesocializovaná porucha chování (F91.1)

Nesocializovanou poruchu lze označit jako chování trvalého disociálního a agresivního rázu, kdy dochází k výraznému narušení vztahu mezi jedincem a ostatními dětmi.

Dále se dělí na:

- poruchu chování samotářského agresivního typu;
- nesocializovanou agresivní poruchu.

Nesocializovaná porucha bývá následkem **disharmonického vývoje jedince** v kombinaci s jeho **osobnostními charakteristikami** (agresivita, impulzivita, snížená schopnost empatie). Ve většině případů přetrvává do dospělosti, kdy už dochází k diagnostice poruch osobnosti či různých psychóz.

Porucha chování opozičního vzdoru (F91.3)

Charakteristika, která se využívá při diagnostice dětí do deseti let. Kromě obecných znaků poruch chování se současně musí vyskytovat výrazně **vzdorovité, provokativní chování**, které zároveň nenarušuje svobodu druhých a nepřekračuje legislativní rámec. Bývá spojována s hyperkinetickou poruchou (ADHD) a často je důsledkem dysfunkční rodiny nebo nevhodného a nestimulujícího sociálního prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

Desinhibovaná příchylnost v dětství (F94.2)

Porucha chování, která je vázaná na rané dětství (do 5 let), kdy může dojít k vážnému **narušení citového vztahu mezi rodičem a dítětem** (porucha attachmentu). Tato skutečnost následně ovlivňuje chování jedince po celý život. Projevuje se neschopností navázat stabilní citový vztah a citově chladnou psychopatií dítěte. Bývá označována jako syndrom ústavního dítěte.

PORUCHY CHOVÁNÍ S DOBROU PROGNOZOU

Porucha chování vázaná na vztahy k rodině (F91.0)

Agresivní chování, které se projevuje ve vztazích v nukleární rodině nebo jejím nejbližším okolí, které splňuje všechna kritéria diagnostiky poruchy chování. Jedná se o krádeže nebo destrukce majetku vybrané osoby v rodině nebo celé rodiny. Nejčastější příčinou bývá narušený vztah dítěte s nevlastním rodičem. Ovšem ani závažně narušený vztah mezi dítětem a rodičem nepostačuje sám o sobě ke stanovení této diagnózy. (Pešatová 2006, s. 35)

Socializovaná porucha chování (F91.2)

Porucha chování s rysy disociálního nebo agresivního chování, která je **vázaná na skupinu**. V tomto případě je jedinec dobře zapojený do skupiny vrstevníků, mezi kterými existuje určitý druh přátelství a kde se mu dostává potřebné sociální podpory (často supluje rodinné zázemí). V rámci skupiny pak může docházet k následujícím typům agresivního jednání:

- skupinová delikvence;
- poklesky v souvislosti s členstvím v gangu;
- krádeže s partou;
- záškoláctví.

(Pešatová 2006, s. 35–38)

4.2.2 Školní klasifikace

Školské hledisko definuje poruchu chování s ohledem na možnost ovlivnění výchovně vzdělávacího procesu, což má následný dopad na pracovní zařazení a logicky i úspěšnou socializaci jedince:

- **Porucha chování vyplývající z konfliktu** – záškoláctví, lhaní, krádeže.
- **Porucha chování spojená s násilím** – agrese, šikana, loupeže.
- **Porucha chování související se závislostí** – v případě závislosti dochází k zásadní proměně hodnotového žebříčku jedince.

4.2.3 Sociální klasifikace

Sociální hledisko vidí poruchu chování jako **konflikt se sociálním prostředím**, ve kterém jedinec žije. Bývá důsledkem narušeného výchovného procesu nebo sociálních vztahů. Dle konfliktu dále chování klasifikuje jako prosociální, asociální, disociální a antisociální.

4.3 Etiologie a projevy disociálního, asociálního a antisociálního chování

4.3.1 Etiologie poruch chování

Americký psycholog Eli Michael Bower (1917–1991) se na poruchu chování dívá z bio-psycho-sociální roviny a poukazuje na multifaktoriální etiologii. Faktory, které ovlivňují vznik poruchy chování, lze zařadit do dvou základních skupin.

VNITŘNÍ FAKTORY

Vnitřním faktorem ovlivňujícím chování jedince je jeho **genetická výbava**, do které spadají charakterové vlastnosti jedince. Vysoce rizikovým faktorem je pak sklon k agresivitě, emoční labilita, impulzivita – snížená schopnost sebeovládání nebo lhostejnost k okolí.

Vnitřní faktory mohou být také **biologické povahy**, kdy dochází k narušení struktury či fungování centrálního nervového systému (například následkem úrazu hlavy, nádorové onemocnění mozku apod.).

Porucha chování však může být i projevem psychické poruchy, která může být jak genetické, tak biologické povahy. (Vágnerová 2011, s. 38)

VNĚJŠÍ FAKTORY

Etiologii poruch chování lze najít v sociálním prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Jedním z nejdůležitějších vlivů na vývoj osobnosti jedince má bezesporu **rodina**. Rodinné klima ovlivňuje nejen její sociální status, vzdělanost rodičů, ale také ekonomická situace (postavení rodičů v práci a finanční zdroje). Rodina může být jedním z rizikových faktorů problémového chování. Uvnitř samotné rodiny lze najít spoustu důležitých činitelů (partnerský vztah rodičů, počet sourozenců, mezigenerační vztahy), které mají dlouhodobý vliv na život a vývoj jedince. Mohou být původcem nejružnějších problémů od samotného rizikového chování, předčasného rodičovství, problémového rodinného života nebo dlouhodobé nezaměstnanosti. V rodině se jedinec učí sociální kompetenci, kterou lze z hlediska sociální aktivity chápat jako kompetenci k vytváření sociálních vztahů.

V období adolescence začíná mít významný vliv na vývoj lidské osobnosti **vrstevnická skupina**. Dobré vztahy s vrstevníky mohou pomoci v lepší socializaci jedince. Vrstevnická skupina může mít však i negativní vliv na vztah s rodiči a vést k následnému problémovému chování či delikvenci (Blatný 2016, s. 223–226).

Významnost role sociálního prostředí na vývoj jedince potvrzuje fakt, že morální citění a uvažování se formuje na dvou úrovních:

- Pozorováním ostatních lidí – děti pozorují chování rodičů, učitelů i ostatních lidí a na základě toho si pro sebe vyvozují závěry a pravidla.
- Verbálním sdělením – dětem jsou pravidla autoritou sdělována a vysvětlována.

Obě úrovně by měly být v souladu, aby dítě pravidla snadněji přijalo. Interiorizace norem často závisí také na vzájemném vztahu rodičů a dětí (Vágnerová 2012, s. 159–161).

Pokud však chování jedince není usměrňováno vhodnými způsoby nebo je podmíněno špatnými sociálními dispozicemi, pak může přerůst v poruchu chování (Průcha, aj. 2008, s. 170).

4.3.2 Projevy disociálního, asociálního a antisociálního chování

Chování, které je v souladu se sociálním prostředím jedince a nedochází při něm k vzájemnému konfliktu, se nazývá **prosociální**. Vše ostatní je již odchylkou od normy a dle míry sociálního konfliktu ji dělíme do 3 následujících skupin.

- **Disociální chování** – je typické pro určitou vývojovou fázi jedince (období vzdoru, puberta). Jedná se o chování na hranici společenské normy (neposlušnost, různé druhy přestupků, odmlouvání, nadměrné upoutávání pozornosti). Může však být i projevem lehké mozkové dysfunkce nebo některých neuróz. Nejedná se o patologický jev a je zvládnutelné pedagogickými postupy nebo s odbornou pomocí.

- **Asociální chování** – jedná se o agresivní chování, které v sobě nese určité patologické rysy a dostává se už za hranici společenské normy (záškoláctví, útky). Jedinec svým chováním sice nepřekračuje právní předpisy, ale svým jednáním, které překračuje společenské normy, se vyčleňuje ze svého sociálního prostředí. U jedince je již absence sociálního citění a schopnosti empatie. V tomto případě je k nápravě potřeba vyhledat odbornou pomoc u etopeda, psychologa atd.
- **Antisociální chování** – porušuje hranice nejen morálních a společenských, ale také trestních norem. Při něm dochází k významnému poškození okolí (krádeže, zabití, vraždy, sexuální delikty). Je doprovázeno výraznou agresivitou, kdy jedinec své jednání pozitivně prožívá. Náprava pak probíhá prostřednictvím ústavní péče. (Jedlička 2015, s. 384)

4.4 Vymezení pojmu šikana a kyberšikana

4.4.1 Šikana

Šikana je socializovanou formou poruchy chování. Jedná se o agresivní chování v rámci skupiny. Je znakem narušených vztahů ve skupině. Existuje v něm převaha či mocenská nerovnováha mezi obětí a agresorem, ta může být jak fyzická, tak psychická.

Označit agresivní chování za šikanu lze pouze tehdy, pokud obsahuje tyto znaky:

- Musí být opakujícího se rázu, z hlediska času však může být dlouhodobé i krátkodobé.
- Musí být úmyslné, za účelem někoho poškodit.
- Oběť musí vnímat útok jako nepříjemný. (Martínek 2009, s. 109–112)
- Je nutné brát v potaz, že agresor není chováním obětí nijak vyprovokován a k útokům dochází v situacích, ze kterých nemá oběť možnost uniknout. (Vašutová 2010, s. 20)

PŘÍMÁ A NEPŘÍMÁ ŠIKANA

Jedním z pohledů na toto agresivní chování je hledisko, zda jde o šikanu přímou, či nepřímou. Jako přímá šikana se chápe situace, kdy je agresor hlavním účastníkem procesu napadání oběti, fyzického násilí nebo ponižování či vydírání. Může se jednat o fyzický či verbální útok.

O nepřímou šikanu se jedná tehdy, kdy nedochází k přímé konfrontaci agresora s obětí. Vyznačuje se vyloučením z kolektivu (ostrakizace), pomluvami či zesměšněním oběti. (Černá 2013, s. 18–19)

4.4.2 Kyberšikana

Kyberšikana logicky vychází a tudíž má i společně rysy s výše popsáním agresivním chováním ve formě tradiční šikany. Proto je základním předpokladem pro pochopení kyberšikany znalost „offline“ formy tohoto agresivního chování. Kyberšikana má pak díky prostředí, kde se vyskytuje, ještě svá specifika (Černá 2013, s. 20–21).

RYSY KYBERŠIKANY

- Jedná se opět o úmyslné agresivní chování, které je pro oběť nepříjemné. Pokud tato podmínka není splněna, pak se může jednat o neškodné škádlení.
- Probíhá prostřednictvím internetových kanálů.
- Agresivní chování se záměrem oběť poškodit.
- Jedná se o opakované agresivní chování – jednorázová slovní přestřelka v internetových diskuzích není kyberšikanou. Ovšem velmi jednoduše lze kyberšikany dosáhnout díky povaze elektronického média – stačí napsat jeden urážlivý příspěvek na sociální síť a ten díky aktivitě/sdílení ostatních spustí kyberšikanu, jež pak přetrvává po delší čas.
- Mocenská nerovnováha v případě kyberšikany není zastoupena fyzickou zdatností a silou. Anonymita agresora snižuje možnost bránit se útoku. Obranou může být zablokování účtu agresora, to mu však neznemožní založit si účet nový. (Vašutová 2010, s. 21–23)

Také u kyberšikany se jednání dělí na přímé a nepřímé. Přímou kyberšikanou jsou pak urážlivé zprávy, úmyslné pořizování fotografií za účelem zesměšnit nebo zkompromitovat oběť. Nepřímou je vylučování z on-line skupiny, šíření pomluv (Vašutová 2010, s. 21–23). Nepřímá šikana (případně šikana v zastoupení) probíhá tak, že agresor zašle upozornění administrátorům internetového portálu a nahlásí oběť jako člověka, který porušuje pravidla internetové komunikace, a administrátor oběti zablokuje účet. Tím ho odpojí od on-line aplikace nebo komunikace. (Černá 2013, s. 22–23)

4.4.3 Vztah šikany a kyberšikany

Jak již bylo zmíněno, kyberšikana je formou šikany, která se odehrává prostřednictvím internetu. Výzkumy poukázaly na určitý vztah mezi šikanou a kyberšikanou. Mimo jiné tvrdí, že kyberšikana je z větší části propojená s tradiční šikanou, nevzniká samostatně, ale pouze se rozšiřuje do on-line prostoru. (Černá 2013, s. 21–22)

Ovšem někteří odborníci s tímto názorem na kyberšikanu nesouhlasí a označují ji za fenomén, který je z důvodu rozvoje telekomunikačních technologií dostupný více lidem a díky disinhibičnímu efektu virtuálního prostředí se stává lákavější a snadnější. (Spitzer 2016, s. 136–142)

4.5 Aktéři šikany

Šikana je socializovanou formou poruchy chování. To znamená, že nejde o agresivní jednání samotného jedince, ale závisí na ostatních aktérech, bez nichž by nemohla fungovat.

4.5.1 Oběť

Oběti často bývá jedinec, který je nějakým způsobem jiný, nápadný (vzhled, vlastnosti, schopnosti). Vyznačuje se nižším sebevědomím, skupinou není přijímán, je pasivní a introvertní. Oběť obvykle disponuje nízkou sociální prestiží. Typologie obětí je poznamenána příliš ochranářskou výchovou v rodině, dítě je pak zpravidla nesamostatné. (Šmahaj 2014, s. 39)

Tradiční šikana, na základě výše zmíněných charakteristik chování, oběti rozlišuje na oběť pasivní a provokatéra, kdy se na první pohled může zdát, že si oběť šikanu svým chováním zaslouží. V případě kyberšikany se zmiňuje další typologie. Tou je agresor, který se ve virtuálním světě stává obětí – oběť z reálného světa se tímto způsobem může agresorovi mstít.

V případě kyberšikany jsou oběťmi nejčastěji děti a dospívající. Důvodem je častější využívání internetu k připojení na sociální sítě, kde o sobě sdílí osobní informace, které mohou být agresorem zneužity. Také častěji navštěvují rizikové internetové stránky, kde existuje vyšší pravděpodobnost, že dojde k setkání s agresorem. (Černá 2013, s. 61–63)

Oběti šikany se se svou zkušeností nechtějí svěřovat dospělým (rodičům, pedagogům). Nejčastějšími důvody jsou, že si chtějí situaci vyřešit sami, neboť si myslí, že by je rodiče nepochopili. Dalším důvodem je nízká internetová gramotnost rodičů. Děti jsou častěji ve využívání technických novinek (včetně internetových aplikací) mnohem informovanější než jejich rodiče. (Šmahaj 2014, s. 52–53)

DOPAD KYBERŠIKANY NA OBĚŤ

Kyberšikana sice není založena na přímém sociálním kontaktu, to však nijak nesnižuje její závažnost. Odborné publikace zmiňují výzkumy, které prokázaly souvislost kyberšikany s následnými depresemi, poruchami chování, nízkým sebevědomím, poruchami spánku, negativním dopadem na školní prospěch a narušení sociálních vazeb. Bohužel výjimkou není ani posttraumatická stresová porucha a sebepoškozující tendence obětí. (Šmahaj 2014, s. 54–55)

4.5.2 Agresor

V obou případech (tradiční šikany a kyberšikany) se agresor vyznačuje touhou po moci a vyniká schopností manipulace s ostatními. Jeho nedostatečně rozvinuté svědomí a nízká míra empatie má za následek, že agresor necítí vinu za své chování. Dochází zde k přesunu viny z agresora na oběť – oběť si za

to může sama. Agresora většinou charakterizují vlastnosti jako necitlivý, bezohledný, impulzivní, vznětlivý (Vágnerová 2011, s. 56). Znamky agresivity lze u agresora pozorovat již v dětství. V případě agresora existuje intelektuální variabilita – čím inteligentnější jedinec, tím promyšlenější způsob šikany a také hůře odhalitelný.

Na rozdíl od tradiční šikany u kyberšikany není rysem agresora fyzická převaha. Snížená schopnost empatie je u kyberšikany podpořena anonymitou on-line prostředí, neboť agresor nevidí reakce oběti (není zpětná vazba na jeho chování), a tudíž si nemusí zcela uvědomovat následky svého chování (Černá 2013, s. 64–65). Odborníci upozorňují, že on-line prostředí může díky své anonymní povaze lehce zlákat jedince, kteří by v obavě ze sociální kontroly na šikanu jinak ani nepomysleli (Spitzer 2014, s. 101–104).

V případě kyberšikany, opět díky anonymitě kyberprostoru, může dojít k tzv. převrácení rolí, kdy se z oběti stane agresor. (Šmahaj 2014, s. 39). Tato specifická skupina aktérů kyberšikany se nazývá oběť/agresor. Prolnutí těchto dvou protichůdných rolí je psychicky velmi náročné, proto si odnášejí somatizační problémy, například často trpí bolestmi hlavy. (Černá 2013, s. 67)

MOTIVY AGRESORA

- Být středem pozornosti – skupinový tlak.
- Nuda.
- Motiv Mengeleho – snaha zjistit, co oběť vydrží, což se děje formou stupňování agrese.
- Prevence – pokud bude agresor šikanovat, tak se sám obětí nestane.
- Touha vykonat něco velikého a tím získat uznání. (Šmahaj 2014, s. 38–41)

V případě kyberšikany se k motivům tradiční šikany přidávají následující:

- Nikdo mne nevystopuje – důsledek disinhibičního efektu anonymního on-line prostředí.
- Nedostatek empatie – nevidí následky svého chování.
- Žert, co se vymknul. (Kopecký 2019)

Pokud proti šikaně nebude zakročeno a agresor si toto agresivní jednání upevní, lze předpokládat, že v dospělosti přeroste v antisociální chování (Vašutová 2010, s. 62).

4.5.3 Publikum

Tím, že šikana patří mezi socializované formy poruch chování, tak zde kromě agresora a oběti existuje také publikum, které o šikaně ví, ale agresora se nesnaží zastavit. Svědci pak mohou být pouze pasivními přihlížeječímí, kteří se šikanou nesouhlasí, ale jsou rádi, že nejsou obětí oni, a proto mlčí. A pak ti, kteří se šikany účastní za účelem zalíbení se agresorovi. Po nějakém čase se může toto nepřijatelné agresivní

chování stát normou skupiny. Pro všechny účastníky šikany je to totiž sociální zkušenost, a pokud funguje, tak se pak pokřivené chování může přenášet do dalších sociálních skupin. (Vašutová 2010, s. 67)

CHARAKTERISTIKA PŘIHLÍŽEJÍCÍCH ŠIKANY

- Následovníci agresora – přihlížejí, kteří šikanu schvalují a agresora aktivně podporují.
- Přihlížejí, kteří šikanu schvalují, ale nejsou v ní aktivní.
- Tichá podpora agresora – pasivní účastníci.
- Pozorovatelé.
- Ti, kteří nesouhlasí se šikanou, ale aktivně proti ní nevystupují.
- Aktivní proti šikaně – ti hrají zásadní roli v odhalení a zamezení dalšího šíření šikany. Jejich charakteristikou je dostatek empatie a sebevědomí, že dokáží oběti pomoci.

Obecným důvodem pasivity bývá strach, aby přihlížejíci nepřitáhli na sebe pozornost agresora. Svoji roli hraje také zkušenost se šikanou, jakým způsobem se s ní společnost vypořádala. U kyberšikany je pak hlavním důvodem nejen pasivita, ale také absence informací, co se již považuje za kyberšikanu a jak proti ní efektivně bojovat. Také disinhibiční efekt může být příčinou pasivity, neboť přihlížejíci spoléhají na to, že vlastně nikdo nezjistí, že kyberšikaně přihlížejí. (Černá 2013, s. 71–75)

4.6 Způsoby kyberšikany

Kyberšikana již ze své podstaty má v on-line prostředí velmi široké pole působnosti, to se navíc díky technologickému pokroku neustále mění. Proto jsou zde uváděny pouze nejčastější způsoby, jak ke kyberšikaně dochází.

4.6.1 Vydávání se za někoho jiného

Agresor si může vytvořit falešný profil a vydávat se za někoho jiného, v tomto případě za oběť. Tímto způsobem pak může komunikovat s kontakty oběti – například urážlivým způsobem, šířit o ostatních lživé informace. Tímto chováním lze jednoduše narušit důležité sociální vazby oběti. (Černá 2013, s. 25)

4.6.2 Vyloučení a ostrakizace

Jedná se o nepřímou šikanu, kdy se vyloučí oběť z daného on-line prostředí, kam by chtěla patřit (např. z on-line hry, facebookové skupiny). Vyloučení ze sociální skupiny má pak na jedince emoční dopad (Šmahaj 2014, s. 48). Ostrakizace je negativní vyčlenění (například „out“ nebo „in“). V on-line

prostředí sociálních sítí lze jednoduše poukázat na nedostatky jedince udělením či neudělením „like“ k jeho zveřejněné fotografii či videu.

4.6.3 Flaming

Jedná se o výbušný útok či vznětlivou hádku mezi dvěma nebo více osobami za použití urážek v on-line prostoru (chat, diskuze, sociální sítě). Pokud ji však chceme označit za kyberšikanu, musí splňovat všechny znaky, tedy i úmyslné jednání či opakovanost. To však nic nemění na faktu, že tato forma kyberšikany bývá čtyřikrát častější, než je tomu v reálném světě. Navíc v případech flamingu na sociálních sítích má mnoho přihlížejícího publika. (Šmahaj 2014, s. 47)

4.6.4 Kyberharašení a kyberstalking

Opakované nevyžádané zprávy zasílané prostřednictvím elektronických médií (e-mail, sms, messenger). Vyznačuje se především množstvím zaslaných zpráv, které zahlcují komunikační aplikaci. Zpravidla se jedná o jednosměrnou komunikaci, kdy se oběť snaží komunikaci uniknout. Bývá důsledkem navázání anonymních vztahů na internetu s neznámými lidmi. Může se jednat o zastrašování nebo vydírání, kdy se oběť dostává do fyzického ohrožení (Černá 2013, s. 26).

4.6.5 Pomlouvání a pořizování záznamů za účelem poškodit oběť

Záměrné sdělování a šíření nepravdivých informací o oběti za účelem oběť poškodit. Díky povaze on-line prostředí se velmi jednoduše a rychle šíří, a ačkoli původně nemuselo být zamýšleno jako šikana, může se jí lehce stát (Černá 2013, s. 27).

4.6.6 Odhalení

Odtajnění veřejnosti fotografie, videa či zprávy od oběti, které k tomuto účelu nebyly určeny. Pro jedince může mít devastující následky. Navíc odhalení přihlíží mnohem větší počet lidí, než by bylo možné v off-line prostředí (Černá 2013, s. 27).

4.6.7 Happy slapping

Pořízení a následné šíření ponižujících videí o oběti (například kanálem YouTube nebo na sociálních sítích). Skupina agresora si vyhlédne náhodnou oběť, kterou napadnou a zároveň si toto napadení nahrávají na mobilní telefon. Video se následně sdílí prostřednictvím sociálních sítí, kde může být také nevhodně komentováno a oběť nadále zesměšňována. Toto agresivní jednání je nejmladší formou

kyberšikany. Její dopady nemusí být pouze psychické, ale pro kyberšikanu netypicky také fyzické (Šmahaj 2014, s. 49).

4.7 Prevence kyberšikany

4.7.1 Formy prevence

Výše popsanému problémovému chování lze částečně předcházet, a to především prostřednictvím primární prevence na všech dostupných úrovních.

PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Primární prevencí se označuje dlouhodobá práce s dětmi a mládeží s cílem předejít problémovému chování, snížit jeho dopady a zamezit dalšímu šíření. Děti se prostřednictvím aktivního zapojení do preventivních programů učí zodpovědnosti za své chování. Primární prevence se dělí na specifickou a nespecifickou. (Pešatová 2006, s. 90–93)

Specifickou primární prevenci lze dále rozdělit do tří úrovní:

- **Všeobecná primární prevence** – programy pro větší počet účastníků běžné populace dětí a mládeže, kdy jediným kritériem je jejich věk.
- **Selektivní primární prevence** – v případě selektivní prevence se jedná o práci s určitou skupinou dětí a mládeže, kde již existuje zvýšený výskyt rizikových faktorů, které by mohly být příčinou vzniku problémového chování. Preventivní programy probíhají ve skupině s menším počtem účastníků nebo s jednotlivci.
- **Indikovaná primární prevence** – ta je již orientována na jedince s projevy problémového chování a jedná se o individuální práci s klientem. (Ministerstvo školství in Kopecký 2015, s. 113)

Nespecifická primární prevence není přímo spojena s rizikovým chováním, ale má za úkol snižovat riziko výskytu sociálně patologických jevů prostřednictvím využití volného času. Ten je potřeba naplnit zájmovými, sportovními či volnočasovými aktivitami, kde se děti učí zodpovědnosti, správnému fungování v sociální skupině, dodržování pravidel a pozitivně se podporuje všeobecný rozvoj osobnosti. (Mišovský in Kopecký 2015, s. 114).

PREVENCE NA ÚROVNI INSTITUCÍ

Prevence rizikového chování na úrovni státu

Na úrovni státu je do prevence rizikového chování zapojeno hned několik ministerstev. Kromě jiných je to především Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zdravotnictví a mnohé preventivní programy jsou realizovány společně.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2027. Cílem tohoto dokumentu je primární prevence rizikového chování, výchova ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji prosociálního chování. V případě výskytu rizikového chování se snaží motivovat jedince k pozitivní změně.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dále metodicky vede a koordinuje síť školských koordinátorů, která je tvořena krajskými školskými koordinátory prevence, metodiky prevence a školními metodiky prevence.

Implementace prevence rizikového chování do škol

Minimální preventivní program je konkrétním dokumentem školy zaměřeným na výchovu žáků a vychází ze Školního preventivního programu pro školy a školská zařízení. Zabývá se výchovou ke zdravému životnímu stylu, osobnostním a sociálním rozvojem dětí. Je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, preventivní práci se žáky, zapojení pedagogů a spolupráci s rodiči. Minimální preventivní program je zpracován na období jednoho roku.

Stěžejním aktérem prevence rizikového chování na úrovni školy je zejména **školní metodik prevence**. Náplní jeho práce je především:

- Tvorba a kontrola realizace preventivních programů školy.
- Metodické vedení pedagogů v oblasti prevence rizikového chování.
- Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště, účast na intervenci a následné péči, pokud se ve škole rizikové chování vyskytne.
- Informační činnost (zjišťování a předávání odborných informací o projevech rizikového chování, metodách a formách prevence, představuje pedagogům konkrétní preventivní programy).

Do jednotlivých aktivit v oblasti primární prevence je zapojen i pedagogický sbor. Na základě spolupráce školního metodika prevence a ředitele školy jsou navrženy vhodné preventivní programy nebo případná řešení problémů. (Miovský in Kopecký 2015, s. 116)

4.7.2 Prevence kyberšikany v prostředí škol, rodin a sociálního okolí obětí

Některé školy zvolily jako reakci na vzestupnou tendenci výskytu kyberšikany zákaz používání mobilních telefonů ve škole. Díky tomu se kyberšikana nevyskytuje ve školním prostředí, to však neznamená, že s ním nijak nesouvisí. Výzkumy naopak potvrzují, že kyberšikana bývá se školním prostředím úzce spjata. Z tohoto důvodu pouhé represivní opatření nestačí, a je proto nutné začít se zabývat ve školním prostředí nejen šikanou, ale také kyberšikanou. Jednou z cest prevence je informovanost a vzdělávání nejen dětí, ale také jejich rodičů a pedagogů. (Šmahaj 2014, s. 57–58)

CÍLE PREVENCE KYBERŠIKANY NA ÚROVNI ŠKOLY

S ohledem na specifika kyberšikany je při primární prevenci ve školním prostředí potřeba klást důraz na následující oblasti.

- **Zvyšování povědomí o možných rizicích** spojených s internetem – co je rizikové chování na internetu, jaké informace může agresor zneužít, na jakých serverech je zvýšené riziko setkání se s agresorem, jak vysoké je riziko sdílení osobních informací, představení možností ochrany soukromí.
- **Povědomí o kyberšikaně** – co se považuje za nepřijatelné chování na internetu a jaké jsou možnosti obrany. Informovat děti, na koho se mohou v případě problémů obrátit.
- **Preventivní programy** proti školní šikaně jsou z důvodu předpokládaného vztahu mezi kyberšikanou a tradiční šikanou velmi žádoucí.
- **Potřeba upevnění pozice pedagoga** jako dospělého, na kterého se mohou děti v případě problémů obrátit, posílit jeho důvěryhodnost, znalost internetového prostředí (včetně technických novinek), informovanost, digitální gramotnost. (Černá 2013, s. 133–140)

PREVENCE KYBERŠIKANY NA ÚROVNI RODINY

Role rodiny v prevenci šikany a kyberšikany je zcela zásadní. Současně bývá jedním z rizikových faktorů vzniku tohoto problémového chování. Svou roli hraje míra informovanosti rodičů, kteří jsou často méně zdatní ve využívání internetových komunikačních technologií než jejich děti. Co se týče rozeznání probíhající kyberšikany, pak existují určité varovné signály, kterým by měli rodiče věnovat pozornost.

- Dítě mění své zvyky ohledně práce s počítačem a telefonem – najednou se jim začne vyhýbat.
- Dítě reaguje nestandardně na sms zprávy nebo e-maily (podrážděně, sklíčeně).
- Celková změna chování dítěte, kdy dochází k výkyvům nálad i výrazným změnám chování.
- U dítěte může docházet k somatizaci, která se projevuje bolestmi břicha, hlavy, nespavostí.
- Dítě se začne abnormálně vyhýbat lidem, tráví většinu času o samotě. Může docházet k záškoláctví.

- Jedním ze signálů může být zhoršení školního prospěchu. (Černá 2013, s. 52)

Kromě informovanosti je potřeba v rodinách rozvíjet upřímnou komunikaci a vzájemnou důvěru, povědomí o tom, co dítě na internetu dělá, jaké webové stránky navštěvuje, jaké informace s ostatními sdílí. Mezi neoblíbené téma na diskuzi mezi rodičem a dítětem bude jistě patřit i jasné vymezení časového rozmezí, kdy dítě může trávit čas na internetu. V neposlední řadě je nutné správně nastavit technické zabezpečení internetového připojení. To lze jednoduše provést nainstalováním vhodných aplikací, které dokáží zablokovat rizikové servery a zprávy, nebo mít pod kontrolou strávený čas na internetu a servery, které dítě navštěvuje (Černá 2013, s. 127–128). Riziko výskytu kyberšikany lze snížit také dodržováním následujících technických doporučení.

Obecné zásady technické prevence kyberšikany

- Dostatečně silné heslo k osobním internetovým účtům.
- Svoje přihlašovací údaje nikomu nikdy nedávat.
- Dobře zabezpečený profil na sociálních sítích.
- Zvolit si, kdo může mé osobní údaje nebo jejich část vidět.
- Do seznamu přátel na sociálních sítích patří pouze prověřené osoby – ideálně osoby, které známe osobně.
- Pokud to není nutné, neuvádět své kontaktní údaje (adresa, telefon, e-mail apod).
- Dodržovat pravidla netikety, jejíž český překlad je dostupný na www.hoax.cz/hoax/netiketa.
- V případě setkání s kyberšikanou je potřeba tuto skutečnost nahlásit administrátorovi, vyjádřit nějakým způsobem svůj nesouhlas. (Černá 2013, s. 131–133)

INTERVENCE V PŘÍPADĚ VÝSKYTU KYBERŠIKANY

Vzhledem k závažným dopadům kyberšikany na oběť je velmi důležitá včasná a citlivá intervence. Je potřeba mít na zřeteli, že **negativní zkušenost si mohou odnést také ostatní aktéři kyberšikany**, tedy přihlížející a agresor. Z těchto důvodů je nutné obrátit se na odborníky, kteří pomohou vzniklou situaci řešit.

S ohledem na výše zmíněná rizika kyberšikany by prevence měla zahrnovat také informace o tom, na koho se v případě výskytu kyberšikany obrátit. Existuje řada organizací, které se touto problematikou zabývají, kde lze získat kromě obecných informací také konkrétní rady nebo kontakty na odborníky. Jsou zřízeny jako pomoc nejen pro pedagogy a rodiče, ale také děti. Mezi nejčastěji zmiňované portály patří www.e-bezpeci.cz, www.minimalizacesikany.cz, www.linkabezpeci.cz. (Vágnerová, aj. 2011, s. 131–135)

Obecně lze uvést několik kroků, které by mohly přispět k eliminaci probíhající kyberšikany:

- Okamžitě vyhledat pomoc dospělé důvěryhodné osoby (pedagog, rodič, jiná dospělá osoba).
- Uchovat si zprávy, které mohou být použity jako důkazní materiál v dalším šetření a odhalování agresora.
- Dostupnými technickými možnostmi se snažit zablokovat agresora, případně nahlásit útok administrátorům webové stránky.
- Snažit se agresora ignorovat a agresii neoplácet. (Černá 2013, s. 126–127)

5 KONCEPCE PRŮZKUMU

5.1 Kontext problému v oboru etopedie a vzdělávání v oblasti informačních technologií

Díky rozmachu informačních a komunikačních technologií je tento předmět také povinnou součástí základního vzdělávání na 1. a 2. stupni. Obsah vzdělávání v oblasti informačních technologií na základních školách je dán Rámcovým vzdělávacím programem (RVP), jehož cílem je dosažení základní úrovně informační gramotnosti žáků.

V RVP jsou uvedeny klíčové kompetence, které by měl žák získat:

- porozumění úlohy a toku informací (vznik, uložení, přenos, zpracování, vyhledávání a praktické využití);
- schopnost formulovat svůj požadavek v interakci s výpočetní technikou;
- porovnávání informací a poznatků z většího množství alternativních informačních zdrojů;
- využívání výpočetní techniky, aplikačního i výukového softwaru;
- tvořivé využívání softwarových a hardwarových prostředků pro prezentaci výsledků své práce;
- pochopení funkce výpočetní techniky jako prostředku simulace a modelování přírodních i sociálních jevů a procesů;
- respektování práv k duševnímu vlastnictví;
- zaujetí odpovědného, etického přístupu k nevhodným obsahům vyskytujícím se na internetu;
- šetrná práce s výpočetní technikou. (MŠMT 2017)

Z výčtu je jasné, že důraz je kladen především na rychlé vyhledávání informací na internetu a jejich následné zpracování pomocí počítačových aplikací. Mediální výchova je chápána jako snaha pomoci žákům osvojit si tyto dovednosti, neboť jsou předpokladem k úspěšnému uplatnění na trhu práce i podmínkou k efektivnímu rozvíjení profesní i zájmové činnosti.

Z etopedického hlediska by však mediální výchova v rámci vzdělávání ve školním prostředí měla pamatovat na to, že děti jsou v on-line prostředí aktivními konzumenty obsahu všeho druhu. Tudíž by se měla více věnovat tématům rozlišování kvalitních informačních zdrojů, kritickému čtení a bezpečnému pohybu v internetovém prostředí.

5.2 Cíl, etika, metody, výběr výzkumného vzorku

5.2.1 Cíl průzkumu

Hlavním cílem provedeného průzkumu bylo zjistit, jaké jsou primární aktivity žáků v on-line prostředí, včetně platformy sociálních sítí, a případně zachytit projevy rizikového chování.

V rámci průzkumu byly proto sledovány formy chování, které se z pohledu etopedie zdají být rizikové:

- Frekvence a kvantita připojení na internet žáky I. stupně základní školy.
- Nejčastěji navštěvované internetové servery.
- Rozlišování bezpečnostních rizik a ochota sdílení osobních informací na sociálních sítích veřejně a mezi přáteli.
- Komunikace s lidmi, které žáci reálně neznají.
- Identifikace a vnímání kyberšikany na sociálních sítích.

5.2.2 Etika průzkumu

Při průzkumu je nutné přistupovat k respondentům s ohledem na jejich věk. Kyberšikana je společenským problémem, který zasahuje do práv ostatních a často jde až za trestní rámeček. Z těchto důvodů je potřeba zdůraznit a zajistit naprostou anonymitu účastníků průzkumu. Výsledky průzkumu by měly být prezentovány takovým způsobem, aby nebylo možné odhalit jeho respondenty. Realizátor průzkumu je povinen řídit se etickým kodexem a zachovávat mlčenlivost.

5.2.3 Metody a výběr výzkumného vzorku

V minulých letech byly realizovány výzkumy týkající se kyberšikany, kdy se výzkumný vzorek sestával z řad žáků základních a středních škol. Pro účely průzkumu, s ohledem na časové i místní možnosti, byla zvolena věková kategorie žáků I. stupně základní školy (9–11 let). Metody by měly zohledňovat tuto věkovou kategorii i její specifika.

6 METODOLOGIE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

6.1 Výběr vhodných explorativních metod

Dosud realizované výzkumy na téma rizikového chování žáků na internetu nebo sociálních sítích byly provedeny jak kvantitativními, tak kvalitativními explorativními metodami. Nejspíš z důvodu obsáhlého vzorku účastníků výzkumu byla nejčastěji zvolena kvantitativní metoda (dotazníkové šetření). Vlastní průzkum byl s ohledem na množství respondentů a na časové i místní možnosti také orientován kvantitativně a jako metoda byl zvolen dotazník. Ten obsahoval kromě kontaktní položky také filtrační položku, která sloužila k oddělení respondentů, kteří neměli význam pro druhou část průzkumu týkající se rizikového chování žáků na sociálních sítích. Dotazník se skládal převážně z otázek uzavřených (dichotomických a polytomických), dále obsahoval také otázky polouzavřené. (Chráska 2016, s. 158–176)

6.2 Výzkumy a autoři, kteří se tomuto tématu věnují

Této problematice se v českém prostředí věnují především autoři z Univerzity Palackého v Olomouci. Díky jejich iniciativě byla zřízena webová stránka, která je speciálně věnovaná tomuto tématu (www.e-bezpeci.cz). Zde jsou zveřejněny výzkumy spjaté s on-line prostředím. Na této adrese lze najít také materiály využitelné pro prevenci patologických jevů, které se mohou v on-line prostředí vyskytovat.

ČESKÉ DĚTI V KYBERSVĚTĚ

Výzkumná zpráva České děti v kybersvětě (Kopecký 2019) mapuje aktivity českých dětí na internetu a její výsledná data potvrzují, že české děti jsou v on-line světě velmi aktivní. Jako jeden z mála výzkumů se orientuje na děti mladšího školního věku (7–12 let).

NEBEZPEČÍ INTERNETOVÉ KOMUNIKACE

Chování dětí na internetu lze zkoumat z hlediska jejich bezpečnosti a ochrany soukromí. Dle tohoto výzkumu (Kopecký 2013) je v on-line prostředí větší ochota sdílení osobních údajů. Děti (výzkumný vzorek se sestával z dětí ve věku 11–17 let) velmi často a ochotně zveřejňují fotografie svého obličeje. Z výzkumů vyplynulo, že své fotografie sdílí především dívky, ačkoli ony jsou nejvýznamnější rizikovou skupinou, kde nejčastěji dochází ke kyberharašení, kyberstalkingu nebo kybergroomingu. Dalším velmi častým jevem na internetu je poskytování osobních údajů nebo citlivých údajů o rodině ostatním lidem. Děje se tak zcela dobrovolně nebo výměnou za přístup ke službám či produktům, které se na internetu nacházejí.

KYBERŠIKANA

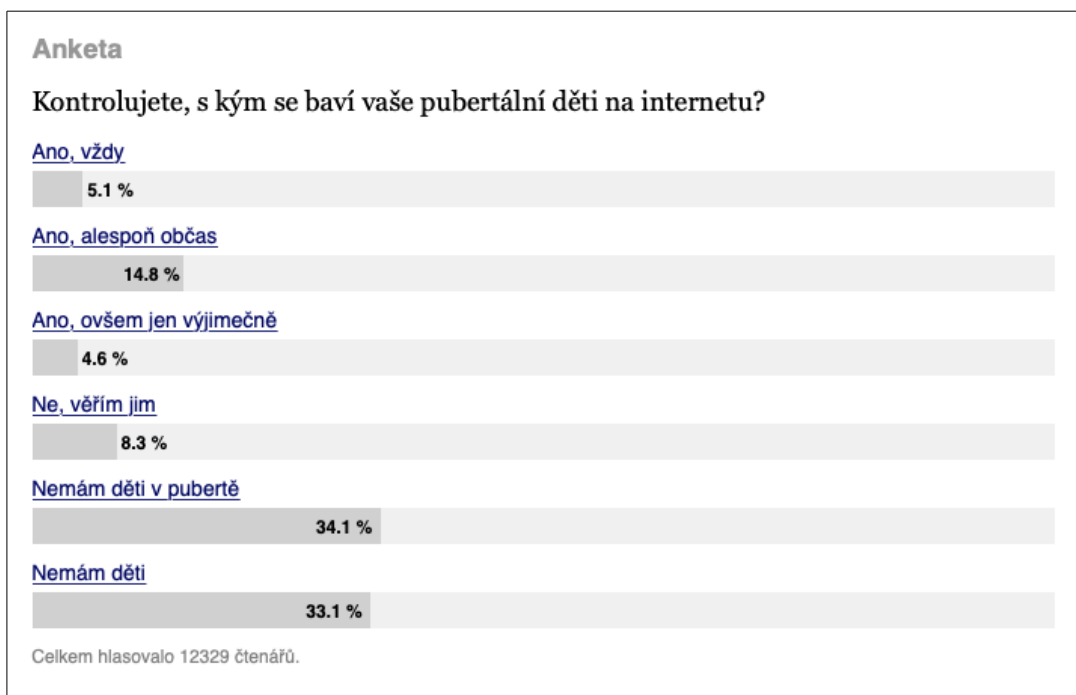
Další odborná publikace (Černá 2013) uvádí příklady uskutečněných výzkumů zabývajících se problematikou kyberšikany a úskalími při zkoumání tohoto sociálně patologického jevu. Kromě jiného poukazuje na obtížnost definování kyberšikany pro potřeby dotazníkového šetření.

FACEBOOKOVÁ (NE)ZÁVISLOST

Nedávný výzkum (Pospíšilová 2016) se týká motivů, které vedou k založení profilu na sociální síti Facebook. Jako jediný ze zmíněných výzkumů byl proveden kvalitativní metodou. Uživatelství facebooku chápe jako kariéru za účelem získání sociálního kapitálu. Dále zkoumá sociální závislost a motivy setrvání, opouštění nebo navracení se zpět do prostředí sociálních sítí.

DOKUMENTÁRNÍ FILM „V SÍTI“

Společně s propagací dokumentárního filmu V síti (režie Vít Klusák a Barbora Chalupová) probíhala internetová anketa. Jedná se sice o anketu, ale pro tento průzkum jsou výsledná data zajímavá, neboť poukazují na to, jak rodiče vnímají rizika internetu. Pouze 5,1 % respondentů pravidelně kontroluje, čím se baví jejich pubertální děti na internetu. 33,1 % respondentů není rodiči, 34,1 % nemá děti v pubertálním věku a zbytek respondentů (27,7 %) určitou měrou podceňuje rizika virtuálního prostředí. Data (Novinky 2020) byla zaznamenána 30. 1. 2020 v 9:01 hodin, tedy před premiérou filmu V síti.

6.3 Dotazníkové šetření

Sestavený dotazník se skládal z 17 otázek. 14 otázek bylo uzavřených a 4 otázky byly polouzavřené. Sedmá otázka byla filtrační, kdy bylo potřeba oddělit respondenty, kteří nemají profil na sociální síti a tím pádem nejsou pro průzkum rizikového chování na sociálních sítích vhodní. Dále dotazník obsahoval poučený souhlas, který nabyl platnosti samotným vyplněním. Dotazník je uveden v příloze bakalářské práce.

6.3.1 Časový harmonogram

Sběr dat probíhal v předem daném časovém úseku, čímž byly čtyři po sobě jdoucí vyučovací jednotky v měsíci lednu 2020. Zpracování dat, třídění a vyhodnocení následně trvalo deset dní.

6.3.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek se skládal z žáků čtvrtých a pátých ročníků základní školy, která se nachází v malém městě s počtem obyvatel do 3000, v Libereckém kraji. Respondenti byli ve věku 9 až 11 let.

6.3.3 Výzkumné otázky

Jaká je frekvence a kvantita využívání sociálních médií žáky I. stupně ZŠ?

Jaká je kvalita, kvantita a trvalost rozlišování bezpečnostních rizik pasivního a aktivního využívání sociálních sítí u žáků I. stupně základní školy?

7 ANALÝZA PRŮZKUMU

7.1 Frekvence a kvantita využívání internetu žáky I. stupně ZŠ

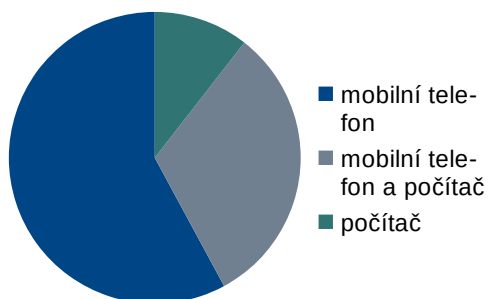
Výzkumný vzorek se skládal z celkem 40 žáků čtvrtých ročníků (z toho 21 chlapců a 19 dívek) a celkem 38 žáků pátých ročníků (z toho 22 chlapců a 16 dívek). Následuje podrobná analýza průzkumu frekvence a kvantity využívání internetu žáků čtvrtého a pátého ročníku základní školy.

1. VLASTNÍ MOBILNÍ TELEFON?

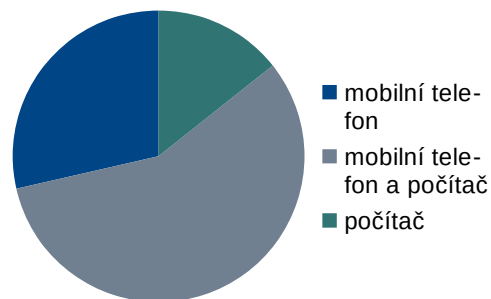
40 z 40 žáků čtvrtého a 38 z 38 žáků pátého ročníku vlastní mobilní telefon.

2. INTERNET VYUŽÍVÁŠ PROSTŘEDNICTVÍM...

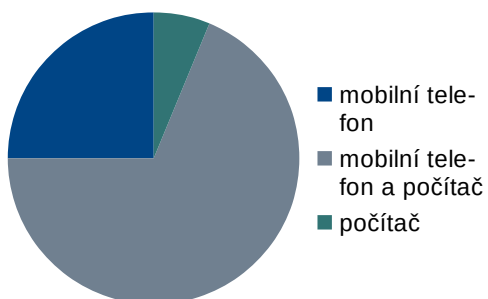
Většina žáků se připojuje na internet prostřednictvím mobilního telefonu i počítače. Nejméně se využívá k přístupu na internet pouze počítač.

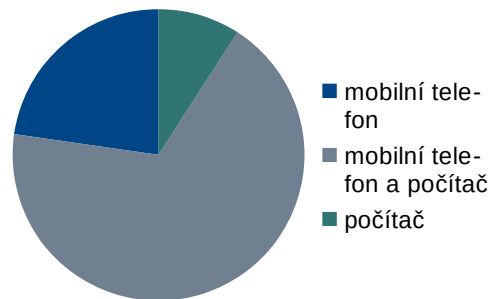
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

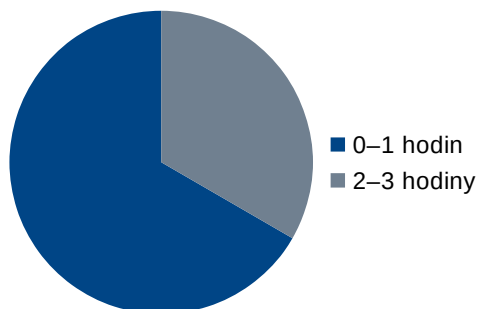
Dívky, 5. ročník

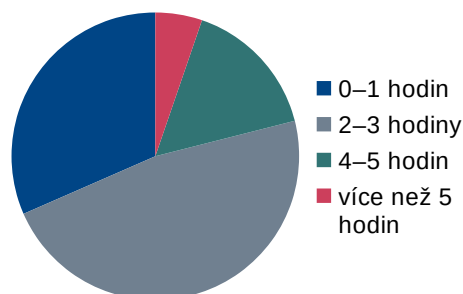
Chlapci, 5. ročník

3. KOLIK HODIN TRÁVÍŠ DENNĚ NA INTERNETU?

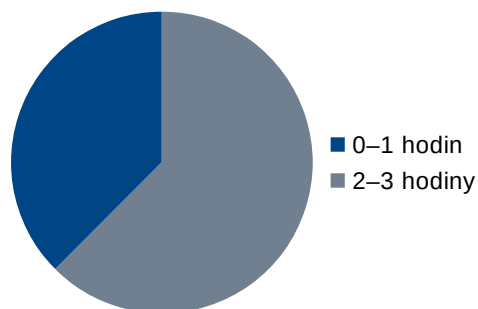
Rozdíly mezi počtem hodin strávených na internetu jsou jak mezi ročníky, tak mezi chlapci a dívkami. Dívky tráví v prostředí internetu méně času než chlapci. Kvantita připojení na internet se však s věkem zvyšuje.

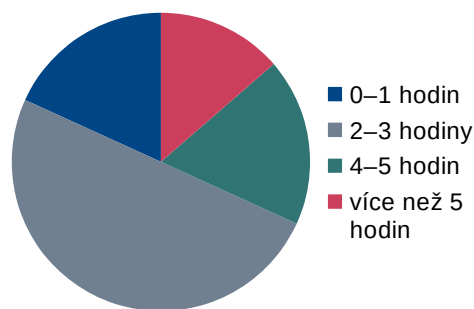
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

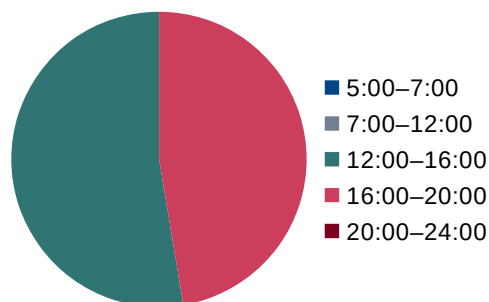
Dívky, 5. ročník

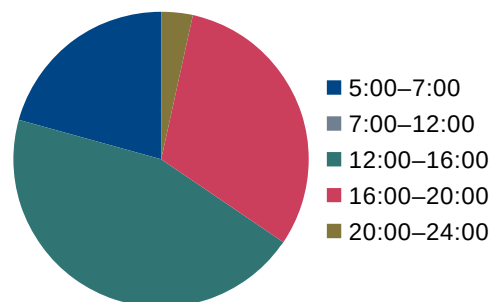
Chlapci, 5. ročník

4. V JAKOU DENNÍ HODINU JSI NEJČASTĚJI NA INTERNETU?

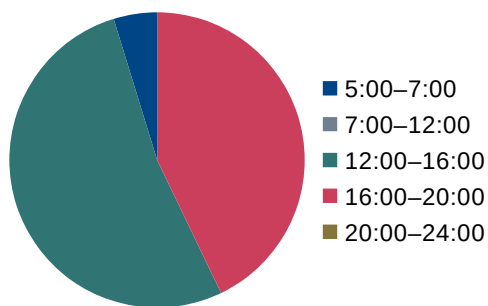
Žáci jsou na internetu nejčastěji v odpoledních a v podvečerních hodinách (v dotazníku možnost 12:00–16:00 a 16:00–20:00). Ovšem již ve čtvrtém ročníku mohou chlapci trávit čas na internetu ve večerních hodinách (20:00–24:00). S přibývajícím věkem u chlapců stoupá tendence využívat internet v pozdních hodinách. Někteří žáci a žákyně se připojují na internet v ranních hodinách, před odchodem do školy.

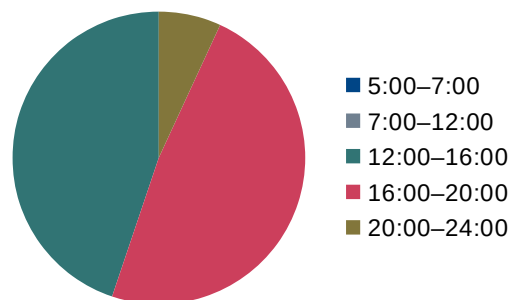
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

Dívky, 5. ročník

Chlapci, 5. ročník

5. JAKÉ INTERNETOVÉ SLUŽBY NEJČASTĚJI VYUŽÍVÁŠ?

Tabulka ukazuje oblíbenost internetových služeb u žáků 4. a 5. ročníku. Největší oblíbenosti se těší kanál YouTube. Obliba sociálních sítí stoupá s přibývajícím věkem, a to jak u chlapců, tak u dívek. U chlapců jsou navíc v popředí zájmu on-line hry. Nejméně využívanou internetovou službou byl ve všech případech mail.

Pořadí	Dívky, 4. ročník	Průměrná známka	Chlapci, 4. ročník	Průměrná známka
1.	YouTube	1,18	YouTube	1,35
2.	Google, Seznam	2,27	On-line hry	1,55
3.	On-line hry	2,71	Google, Seznam	2,94
4.	Sociální sítě	2,89	Sociální sítě	3
5.	Mail	4,6	Mail	4,53
Pořadí	Dívky, 5. ročník	Průměrná známka	Chlapci, 5. ročník	Průměrná známka
1.	YouTube	1,81	YouTube	1,23
2.	Google, Seznam	2,19	On-line hry	1,45
3.	Sociální sítě	3,53	Sociální sítě	3,05
4.	On-line hry	3,67	Google, Seznam	3,43
5.	Mail	4,06	Mail	4,33

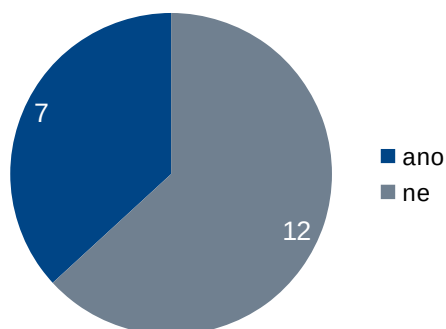

7.2 Rizikové chování žáků I. stupně ZŠ na sociálních sítích

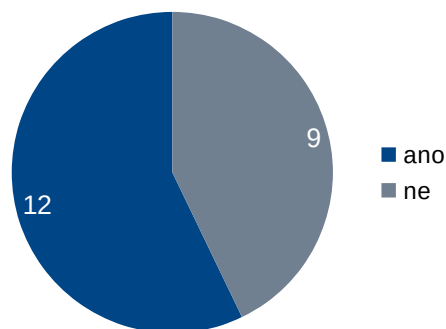
Dotazníkové šetření se dále zaměřilo na aktivitu žáků 4. a 5. ročníku základní školy na sociálních sítích. Cílem bylo zjistit, jaké informace o sobě žáci na sociálních sítích sdílí, zda jejich aktivita vykazuje znaky rizikového chování. Ve čtvrtém ročníku byl mezi nejzmiňovanějšími sociálními sítěmi TikTok, což je sociální síť, která umožňuje uživatelům vytvářet krátká videa určená primárně pro sebe prezentaci a zábavu. V pátém ročníku mají žáci nejčastěji profil na Facebooku a Instagramu.

1. MÁŠ SVŮJ PROFIL NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH?

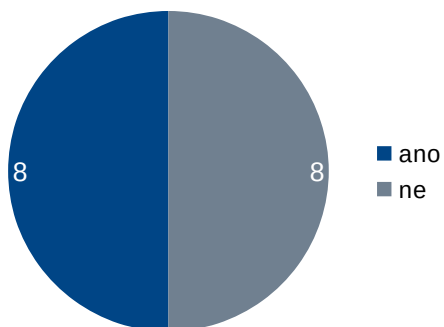
Ve 4. ročníku má profil na sociální síti 7 dívek a 12 chlapců. V pátém ročníku to je pak 8 dívek a 19 chlapců. S věkem přibývá žáků, kteří si zakládají profil na sociálních sítích.

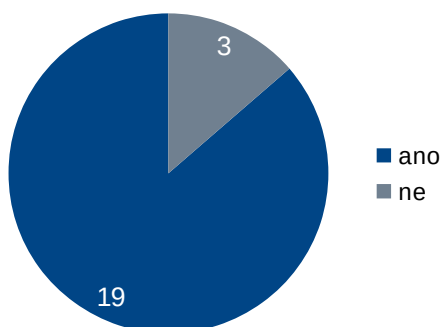
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

Dívky, 5. ročník

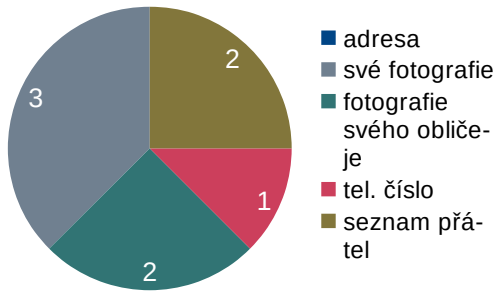

Chlapci, 5. ročník

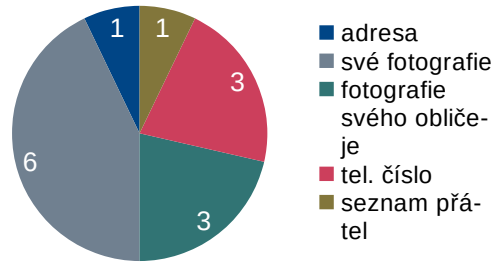
2. JAKÉ ÚDAJE VEŘEJNĚ SDÍLÍŠ NA SVÉM PROFILU SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH?

Další otázky v dotazníku směřovaly právě na žáky, kteří mají svůj profil na sociálních sítích. Žáci nejčastěji sdílí své fotografie a fotografie svého obličeje. Chlapci jsou ochotni sdílet také svoji adresu, výjimkou není ani informace o telefonním čísle. U dívek s věkem ochota sdílet informace klesá, u chlapců je tomu spíše naopak.

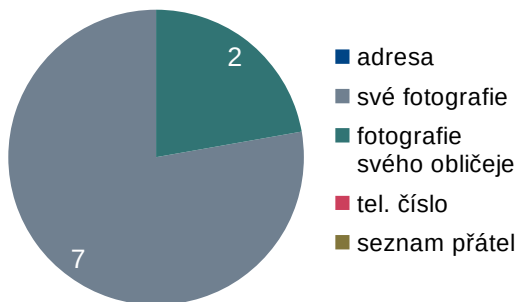
Dále existuje určitý rozdíl mezi údaji, které žáci sdílí veřejně, a údaji, které jsou viditelné jen pro jejich přátele.

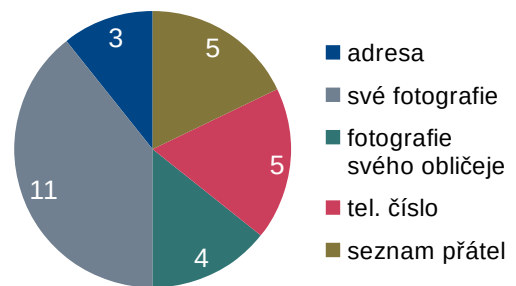
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

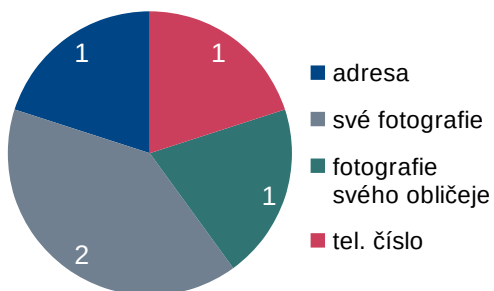

Dívky, 5. ročník

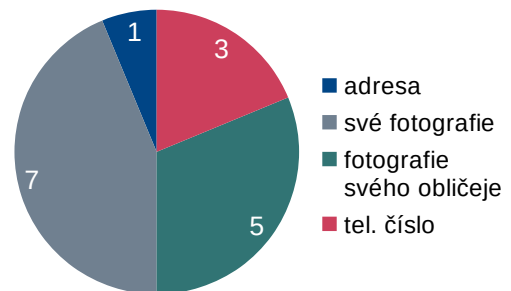

Chlapci, 5. ročník

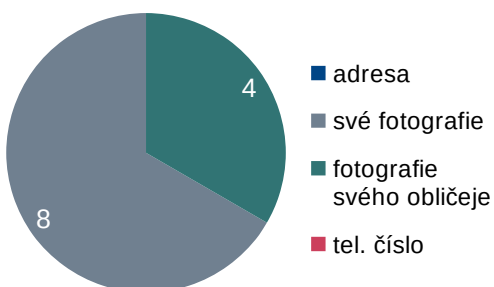
3. JAKÉ ÚDAJE SDÍLÍŠ SE SVÝMI PŘÁTELI NA SVÉM PROFILU NA SOC. SÍTÍCH?

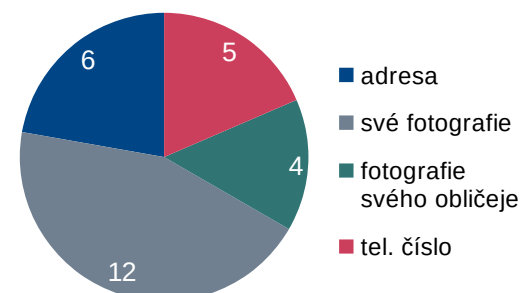
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

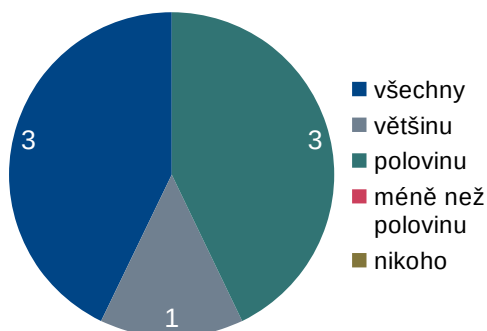
Dívky, 5. ročník

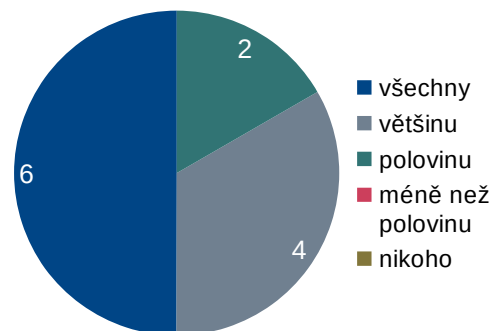
Chlapci, 5. ročník

4. KOLIK PŘÁTEL Z TVÉHO SEZNAMU PŘÁTEL NA TVÉM PROFILU NA SOCIÁLNÍ SÍTI ZNÁŠ OSOBNĚ (REÁLNĚ JSI POTKAL/A)?

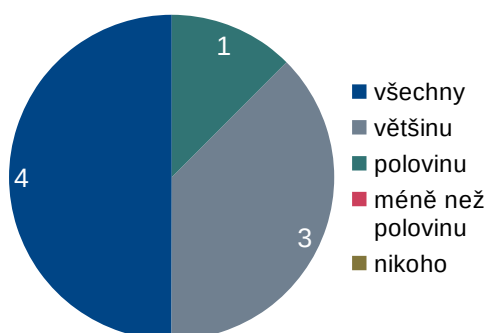
Více než polovina žáků zná většinu nebo všechny ze seznamu svých přátel na sociální síti osobně. Existují však žáci, kteří znají osobně pouze polovinu. U dívek se s věkem počet přátel, které nezná osobně, snižuje, u chlapců je tomu naopak.

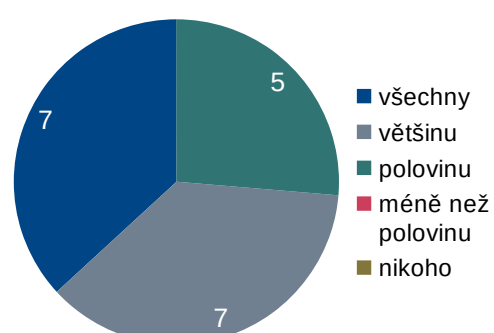
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

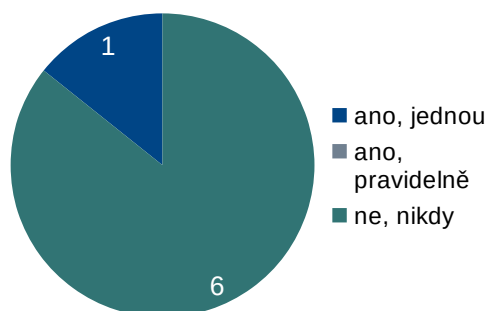
Dívky, 5. ročník

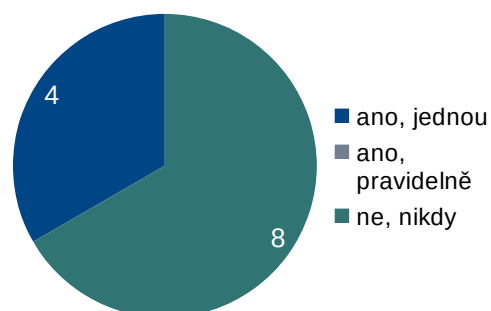
Chlapci, 5. ročník

5. PÍŠEŠ SI S NĚKÝM Z PŘÁTEL, KTERÉ NEZNÁŠ OSOBNĚ?

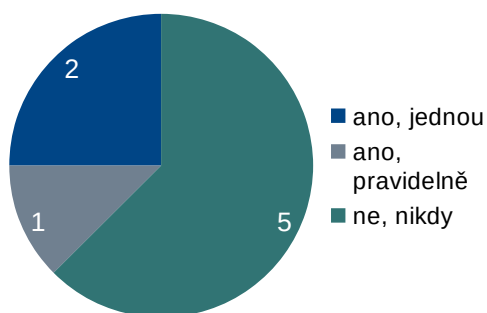
V každé zkoumané skupině existuje minimálně jeden žák, který si jednou napsal s přítelem na sociální síti, kterého neznal osobně. Vyskytla se i jedna žákyně, která si s neznámou osobou píše pravidelně.

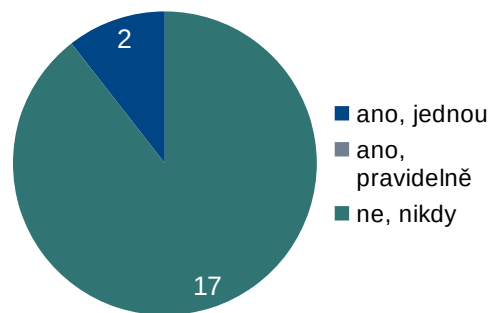
Dívky, 4. ročník

Chlapci, 4. ročník

Dívky, 5. ročník

Chlapci, 5. ročník

6. POKUSIL SE TĚ NĚKDO Z PŘÁTEL, KTERÉ NEZNÁŠ OSOBNĚ, POZVAT NA OSOBNÍ SCHŮZKU?

Ze 4. ročníku nikdo z dotazovaných žáků neobdržel pozvání na osobní schůzku s neznámou osobou. V pátém ročníku se to stalo jedné žákyni, která na schůzku nešla.

7. POKUD BY TĚ POZVAL NA OSOBNÍ SCHŮZKU NĚKDO Z PŘÁTEL, KTERÉ NEZNÁŠ OSOBNĚ, ŠEL/ŠLA BYS?

Nikdo z dotazovaných žáků ze 4. ročníku by nešel na osobní schůzku s neznámou osobou. V pátém ročníku neví jeden žák a jedna žákyně.

8. SETKAL/A JSI SE NA INTERNETU S NĚČÍM, CO BY BYLO NAMÍŘENO PROTI TOBĚ A TOBĚ TO BYLO NEPŘÍJEMNÉ?

Jedna žákyně a jeden žák se na internetu setkali s něčím, co bylo namířeno proti nim, vždy se jednalo o pomluvu. V pátém ročníku mají podobnou zkušenost tři žáci. Jednou se jednalo o slovní útok a dvakrát o pomluvu.

9. BYL/A JSI NĚKDY INICIÁTOREM/AUTOREM VÝŠE ZMÍNĚNÉHO JEDNÁNÍ?

V dotazníku měli žáci na výběr z těchto možností: pomluva, slovní útok, vyhrožování, nevyžádané zprávy, zveřejnění tvojí fotografie/video, jiné. Jeden žák čtvrtého a jeden žák pátého ročníku byl iniciátorem zmíněného jednání, které mělo poškodit jemu známou osobu. V obou případech se jednalo o pomluvu.

10. BYL/A JSI NĚKDY SVĚDKEM ZMÍNĚNÉHO JEDNÁNÍ?

Dvě žákyně a tři žáci pátého ročníku byli svědky opakovaného slovního útoku na sociální síti na osobu, kterou znali.

11. DAL/A JSI „LIKE“ INTERNETOVÉMU PŘÍSPĚVKU, FOTOGRAFII ČI VIDEOU, KTERÉ MĚLO NĚKOHO ZESMĚŠNIT?

Jeden žák čtvrtého ročníku, dvě žákyně a čtyři žáci pátého ročníku dali na sociální síti „like“ příspěvku, který měl někoho zesměšnit. Dotyčnou osobu ani v jednom případě neznali.

7.3 Diskuse o poznatcích z průzkumného šetření a jejich interpretace

Samotný průzkum byl proveden za přítomnosti realizátora průzkumu. Vyplnění dotazníku předcházelo seznámení respondentů s tématem a objasnění použitých pojmů (sociální síť, profil, problémové chování na internetu). Po vyplnění dotazníků sami respondenti iniciovali diskuzi, čímž projevíli zájem o dané téma a bez zábran se svěřovali s osobními zkušenostmi.

7.3.1 Frekvence a kvantita využívání internetu žáky I. stupně ZŠ

Výzkumná zpráva České děti v kybersvětě (Kopecký 2019) uvádí, že více než polovina dětí má trvalý **přístup na internet**. Z realizovaného průzkumu uvedeného v této bakalářské práci vyplynulo, že všichni dotazovaní žáci čtvrtých a pátých ročníků vlastní mobilní telefon a ten je spolu s počítačem jejich nejčastější cestou připojení na internet. Obě zjištění spolu korespondují. Průzkum dále zjistil, že na internetu tráví žáci v průměru 2–3 hodiny denně, a to v odpoledních a večerních hodinách, což dokládá, že žáci respektují zákaz používání mobilních telefonů ve škole. Je to však skoro třetina volného času po vyučování, který tráví žáci tím, že jsou on-line. Vzhledem k tomu, že žáci této věkové kategorie ještě nevyužívají internet pro školní přípravu, jedná se pouze o pasivní trávení volného času. Na aktivity v reálném prostředí pak zbývá méně času, ačkoli při nich dochází k potřebnému rozvoji sociálních dovedností a seberealizaci jedince. Je třeba mít na paměti, že se jedná o děti ve věku 9–12 let, což je období, kdy si stále ještě osvojují určité vzorce chování a vytváří si návyky, v tomto případě pasivní přijímání informací a zábavy. Trend využívání internetových aplikací ve volném čase navíc s věkem stoupá. V odborné publikaci (Konečný 2011, s. 22) se uvádí, že čas trávený na internetu má určitý dopad na vztahy v reálném světě, neboť dochází ke snižování sociální podpory od reálných přátel a snižování pocitu pohody.

Ve výzkumné zprávě České děti v kybersvětě (Kopecký 2019) je uvedeno, že **nejčastějšími internetovými službami**, které děti (7–12 let) využívají, jsou sociální síť a servery pro sdílení videosouborů (například **YouTube**). Mezi nejoblíbenější videa pak patří tzv. youtuberská videa s vtipným obsahem nebo

videa obsahující určitou výzvu (Challenge). Ta se svým obsahem, kdy děti slepě následují nebezpečnou výzvu, mohou zařadit mezi riziková. V realizovaném průzkumu v této bakalářské práci, a to ve všech zkoumaných věkových kategoriích, se v oblíbenosti jednoznačně na prvním místě umístil kanál YouTube, nikoli sociální síť. Někteří žáci se dokonce aktivně zapojují prostřednictvím vlastních videí, která na kanálu YouTube prezentují. V tomto případě nejsou výsledky výzkumu s průzkumem v této bakalářské práci v absolutním souladu. Důvod může být ten, že v případě průzkumu se jednalo pouze o malý vzorek respondentů, kteří navíc pocházejí z malého města, kde jsou lépe uspokojovány potřeby sociálního kontaktu, jehož nedostatek bývá jedním z motivů pro využívání sociálních sítí. Obecně však lze říci, že se jedná o využití internetu pro zábavu a zaplnění volného času, neboť není naplněn jinou smysluplnější aktivitou.

Na první pohled se jeví jako pozitivní zpráva, že realizovaný průzkum zjistil, že mají žáci povědomí o možnosti vyhledat si **informace na internetu**, a také tak činí. Školní vzdělávací program této školy ovšem zařadil výuku ICT až od pátého ročníku, proto je převážně na rodičích, aby naučili své děti rozpoznat kvalitní informační zdroje, ti však často s touto problematikou nejsou seznámeni.

Respondenti průzkumu v této bakalářské práci zařadili mezi oblíbené internetové aplikace **on-line hry**. Zde je důležité zmínit časovou náročnost hraní on-line her, určité riziko vzniku návykového chování a v neposlední řadě dopad na sociální vztahy v reálném světě. Zvýšený zájem o hraní on-line her opět souvisí s nudou a pasivním využitím volného času.

Výzkum Facebooková (ne)závislost (Pospíšilová 2016), který se orientoval na dospělé jedince, označuje za nejčastější **motiv vytvoření si profilu na sociálních sítích** to, že ho mají ostatní. Ačkoli toto nebylo předmětem zkoumání, tak při diskusích po vyplnění dotazníku pro účely průzkumu v této bakalářské práci také nejčastěji zaznívalo, že žáci mají svůj profil na sociálních sítích, neboť ho mají i jejich kamarádi.

Dalším získaným poznatkem v realizovaném průzkumu bylo, že **s věkem stoupá oblíbenost sociálních sítí**. Skutečnost, že **mail je nejméně využívanou internetovou službou** u žáků vybrané věkové kategorie, není nijak překvapivým zjištěním.

7.3.2 Rizikové chování žáků I. stupně ZŠ na sociálních sítích

Předem je potřeba připomenout, že pro vytvoření profilu na sociální síti je nutné splnění věkového limitu, což je dosažení 13 let, tedy žádný žák z výzkumného vzorku uvedeného v této bakalářské práci nesplňoval tuto podmínku!

Výzkumná zpráva České děti v kybersvětě (Kopecký 2019) poukazuje na zjištění, že 51,75 % dotazovaných dětí (7–13 let) má svůj profil na sociálních sítích, a zároveň upozorňuje, že ke kybernetické agresi nejčastěji dochází právě tam. Průzkum v bakalářské práci zjistil, že na **sociální síti má svůj profil**

19 z 40 žáků čtvrtých a 27 z 38 žáků pátých ročníků, což zcela koresponduje s výsledky předchozího výzkumu.

Alarmující jsou data ohledně **sdílení osobních informací na sociálních sítích**. Z průzkumu uvedeného v této práci vyplynulo, že děti často sdílí své fotografie a fotografie svého obličeje. Právě fotografie obličeje bývá nejčastěji zneužita pro určité formy kyberšikany. Ukázalo se, že existují žáci, kteří dokonce sdílí svoji adresu a telefon, a to lze považovat za hrubé porušení základních bezpečnostních pravidel při pohybu v internetovém prostředí. Důvodem je nejspíš neinformovanost jak žáků, tak jejich rodičů.

Další významnou kapitolou zabývající se rizikovými jevy na internetu je **komunikace s cizími lidmi**. Odborná publikace (Konečný 2011, s. 30–32) poukazuje na skutečnost, že jedinci jsou při komunikaci s cizími lidmi na internetu sdílnější a často se svěřují s intimnějšími detaily, než by tomu bylo v reálném kontaktu. Tento fakt pak napomáhá snazšímu vzniku internetového přátelství. Výzkum Nebezpečí internetové komunikace (Kopecký, aj. 2013) uvádí, že 53,16 % dotazovaných dětí si na internetu píše s někým, koho neznají osobně, což se pokládá za velmi rizikovou aktivitu vzhledem k jevu zvanému kybergrooming. I mezi respondenty průzkumu uvedeného v této bakalářské práci se našli žáci, kteří si někdy s cizím člověkem na internetu dopisovali. Jedna žákyně z pátého ročníku dokonce pravidelně. Nikdy ovšem nedošlo k osobní schůzce a ani se neprokázala ochota takto v nejbližší budoucnosti učinit.

V této souvislosti nelze nepřipomenout výsledek ankety, která byla zveřejněna u příležitosti premiéry dokumentárního filmu *V síti*. Ta svým způsobem naznačuje, jak se k tomuto trendu staví rodiče. Ti, kteří mají pod kontrolou, s kým se baví jejich dítě na internetu, byli ve výrazné menšině. Veliký otazník visí nad skupinou rodičů, kteří svým dětem důvěřují a jejich kontrola je minimální, nebo dokonce žádná. Buď své děti dostatečně informovali o rizicích internetu, nebo naopak tuto problematiku nechápou či lehkovážně podceňují.

Poslední část průzkumu v této bakalářské práci se věnovala **identifikaci a vnímání šikany na sociálních sítích**. Jak již bylo zmíněno, tato sociální on-line platforma je nejčastějším místem, kde ke kyberšikaně dochází. Podle výsledků výzkumu Nebezpečí internetové komunikace (Kopecký, aj. 2013) se s některou z forem (projevem) kyberšikany setkalo 50,62 % dětí z České republiky. V dotazníku, který byl sestaven pro průzkum uvedený v této bakalářské práci, bylo na kyberšikanu dotazováno nepřímou otázkou, tedy byly pouze vyjmenovány určité projevy kyberšikany. Přímá otázka, ve které by se objevil pojem kyberšikana, nebyla zvolena z důvodu očekávané neznalosti pojmu, čímž by mohla být otázka pro žáky zavádějící (Černá 2013, s. 37–40). Z výsledků vyplynulo, že pouze 4 žáci z 46 žáků, kteří mají svůj profil na sociálních sítích, se setkali s některou z forem kyberšikany. Pokud ano, pak se jednalo o slovní útok nebo pomluvu. V tomto případě se jedná o markantní rozdíl mezi výsledky průzkumu realizovaného v této bakalářské práci a výzkumem Nebezpečí internetové komunikace (Kopecký, aj. 2013). Důvodů může být hned několik. Jedním z nich je nedostatečné vysvětlení použitých pojmů realizátorem průzkumu, který je uveden v této bakalářské práci, nebo únava žáků při vyplňování posledních položek dotazníku. Dalším vysvětlením může být neochota žáků sdílet své negativní zkušenosti z internetu nebo roz-

dílné výsledky mohou potvrzovat komplikovanost testování tak složitého jevu, jakým kyberšikana je (Černá 2013, s. 37–40). Velmi často se jedná o subjektivní pocity aktérů, kdy vyhodnocení situace záleží na vnitřním rozpoložení a míře citlivosti vnímání okolních negativních jevů. Svou roli může hrát také věk respondentů.

Na závěr je třeba zmínit ještě několik čísel, která se týkají **zájmu rodičů o získání informací o rizicích spjatých s internetem**. Základní škola, ve které průzkum uvedený v bakalářské práci proběhl, zdarma zprostředkovala rodičům přednášku o rizicích internetu, která se konala pod záštitou Policie ČR a vedl ji vrchní komisař oddělení kybernetické kriminality Policie Libereckého kraje. Z 337 rodičů mělo o tuto přednášku zájem 158 a 15 rodičů na přednášku nakonec dorazilo. Což sice svědčí o zájmu rodičů, ale bohužel i nízké míře jejich aktivní angažovanosti, ačkoli realizovaný průzkum potvrzuje důležitost prevence již v mladším školním věku, tedy na úrovni rodiny. Pozitivní zprávou je, že se přednášky zúčastnila minimálně polovina pedagogického sboru této základní školy, a lze předpokládat, že se informace o rizicích spojených s internetem proloupe do jejich výuky a následné práce s třídním kolektivem.

7.4 Doporučení vhodných forem a metod prevence na I. stupni ZŠ

Zákaz používání mobilních telefonů ve škole má své opodstatnění a v tuto chvíli je jednou z cest, jak se škola vypořádává s nárůstem oblíbenosti internetu a sociálních sítí u žáků. Restrikce však není ani v tomto případě spásným řešením, neboť on-line prostředí je nejen pro žáky velmi atraktivní. Mladá generace ho chápe jako nezbytnou součást své existence. Nalézají zde potřebnou anonymitu, je to prostředí, kde je snížena důležitost fyzického vzhledu nebo si zde snadno dokáží vyhledat kamarády s podobnými zájmy (Konečný 2011, s. 30–33). Pro dospívající jedince, kteří jsou díky fenoménu mobilního telefonu stále on-line, je Facebook často nejvýznamnější cestou navázání a udržení sociálního kontaktu, přestože někteří odborníci upozorňují, že on-line sociální vztahy nelze v žádném případě považovat za normální. S ohledem na výše zmíněné důvody je tedy nutné najít jiné způsoby, jak žáky od mobilních telefonů či počítačů odlákat.

Volný čas

Jednou z cest, aby internet nebyl primárním zdrojem zábavy, je nabídnout dětem aktivní způsob trávení volného času. Nelze předpokládat, že všichni žáci jsou rodinou podporováni v hledání a rozvíjení svých zájmů. Proto by škola měla nabízet pestrou škálu volnočasových aktivit, díky nimž si žáci dokáží najít zájmovou oblast, ve které se mohou aktivně zabavit, seberealizovat mimo vyučování nebo zažít úspěch. Dále si díky ní osvojí správné sociální návyky, neboť vhodně zvolené volnočasové aktivity mají pozitivní vliv na posilování skutečných vrstevnických vztahů.

ICT a mediální výchova

Zásadní vliv na prevenci rizik spojených s internetem má mediální výchova ve škole. Většina žáků nižších ročníků vlastní mobilní telefon, který v současné době neslouží primárně k telefonování, ale především k připojení na internet.

Na snižování věkové hranice uživatelů mobilních telefonů by měl reagovat Školní vzdělávací program tím, že zařadí výuku ICT do rozvrhu nižších ročníků a tomu se přizpůsobí i její obsah. Mediální výchova v raném školním věku by měla být směřována především na rozlišování pravdivých a nepravdivých informací nebo pochopení strategií, které fake news využívají. Mezi klíčové kompetence by měla patřit schopnost **vyhledání primárního zdroje a kritické myšlení**.

Vstupem do prostředí sociálních sítí se zvyšuje pravděpodobnost, že se žáci setkají s rizikovými jevy. Bohužel provedený průzkum v bakalářské práci i ostatní výzkumy potvrdily, že se žáci do prostředí sociálních sítí dostávají již před 13. rokem. Prevence kyberšikany by tedy na tento fakt měla reagovat a měla by začít již před dovršením zákonné podmínky vstupu do prostředí sociálních sítí. Měla by žáky naučit chovat se obezřetně a zbytečně neulehčovat svým chováním vznik rizikových jevů na internetu. Plán prevence by měl navrhnout atraktivní formy, kterými budou žáci informováni o rizicích spojených s internetem – ať už jde o **bezpečnost na internetu**, nebo **ochranu soukromí**. Žáci by již před vstupem na sociální sítě měli vědět, jak se v tomto prostředí pohybovat a jaká základní bezpečnostní pravidla dodržovat. Pokud bude tato část preventivních opatření reflektovat potřeby a zájmy cílové skupiny, pak lze předpokládat, že diskuze a workshopy na téma sociálních sítí budou žáky velmi oblíbené.

Pokud motivem k připojení na sociální sítě je kontakt se spolužáky, pak se nabízí možnost poskytnout žákům chráněnou komunikační platformu prostřednictvím online systémů pro správu školní agendy (Bakaláři, Teams apod.).

Pedagog

Vhodnou mediální výchovu bude schopen vést pouze dostatečně informovaný a kompetentní pedagog. Internetové a komunikační technologie jdou neustále vpřed a tento obor je jedním z nejprogresivněji se vyvíjejících, proto je v tomto případě kladen důraz na kontinuitu vzdělávání, které by mělo být nedílnou součástí pracovní náplně pedagogů. Pedagogové by měli mít povědomí o existenci internetových portálů, kde jsou k dispozici materiály ohledně rizik na internetu. Nabízí se možnost spolupráce s Policií ČR, která by mohla dodat tématu na vážnosti a akcentovat určitá rizika. Pedagog by měl být k dalšímu vzdělávání pozitivně motivován a schopen nabyté zkušenosti využít v pedagogickém procesu.

Cílem by mělo být posílení **kompetencí pedagogů nejen v oblasti ICT**, ale také jako **důvěryhodné osoby**, které je možno se svěřit.

Rodina

Realizovaný průzkum v této bakalářské práci zjistil, že žáci ve čtvrté třídě (9–10 let) jsou aktivními uživateli internetových aplikací a 19 žáků z 40 má svůj profil na sociálních sítích. Jak již bylo zmíněno, ve čtvrté třídě není zařazena do rozvrhu výuka ICT, tudíž poskytnout informace o rizicích internetu by měli rodiče.

Bohužel rodiče jsou v této věci často méně informovaní než jejich děti. Někteří rodiče si totiž možná rizika ani neuvědomují a sami se v on-line prostředí chovají v rozporu s pravidly bezpečného používání internetu. Neví, že se mohou nevhodnými on-line komentáři stát agresory nebo sdílením nenávistných komentářů minimálně aktéry kyberšikany. Výjimkou není ani situace, kdy rodiče sdílí fotky svých dětí na svém profilu na sociálních sítích. Proto by současně s primární prevencí na škole měly probíhat semináře nebo přednášky pro rodiče.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo odpovědět na položené otázky týkající se aktivit žáků prvního stupně základní školy na internetu. Úkolem bylo vyvrátit či potvrdit předpoklady ohledně atraktivity on-line prostředí a rizikového chování žáků na internetu.

1. Jaké jsou reálné možnosti připojení žáků na internet a je kvantita využívání internetových aplikací žáky v běžném životě přiměřená? Výsledky realizovaného průzkumu jasně hovoří o snadném přístupu žáků k on-line připojení. Aktivity na internetu pak vyplňují jednu třetinu volného času respondentů, což lze považovat za vysoké číslo, které ubírá prostor pro domácí přípravu do školy a aktivní využití volného času. Navíc tendence navyšovat čas strávený na internetu s přibývajícím věkem stoupá.

2. Lze předpokládat, že on-line prostředí je pro žáky velmi atraktivní a nepostradatelné médium, a to jak pro účely komunikace, tak jako prostředek pasivního přijímání informací a zábavy. Realizovaný průzkum tento předpoklad potvrdil, a to nejen zjištěním ohledně množství času, který žáci tráví v prostředí internetu, ale také prostřednictvím sestaveného žebříčku nejoblíbenějších internetových aplikací. Ačkoli žáci internet pravidelně využívají, jde spíše o pasivní způsob přijímání informací a zábavy, tedy kvantita převažuje nad kvalitou.

3. Existuje věkový limit, kdy si lze vytvořit profil na sociálních sítích, a před vstupem do tohoto prostředí by měli být všichni informováni o jeho bezpečnostních rizicích. Ačkoli vybraní žáci nesplňovali tuto věkovou hranici, tak ani předpoklad, že jsou alespoň o jeho bezpečnostních rizicích obeznámeni, nebyl správný. Realizovaný průzkum odhalil porušování základních bezpečnostních pravidel žáky v prostředí sociálních sítí. Rizikové chování bylo odhaleno především v souvislosti s ochranou osobních údajů (zveřejnění adresy nebo telefonu na svém profilu), ohledně sdílení vlastních fotografií a komunikace s cizími osobami. Svou roli primárně hraje nejen kompetence a informovanost rodičů, ale také vzory a naučené stereotypy, které žáci od nich přebírají.

Ačkoli na počátku existovaly jisté obavy ze zvolení výzkumného vzorku, tak se nakonec ukázalo, že bylo správným rozhodnutím orientovat průzkum na respondenty věkové kategorie 9–11 let. Bohužel i žáci mladšího školního věku jsou již aktivními uživateli internetu a pasivními příjemci jeho obsahu.

S ohledem na všechna zjištění se potvrdilo, že by prevence rizikového chování žáků na internetu měla být více začleněna do preventivního programu celé školy. Prevence by mohla probíhat prostřednictvím různých workshopů, které předpokládají aktivní zapojení žáků do tvorby pravidel bezpečného internetu nebo rozlišování pravdivých a nepravdivých informací. Pro lepší pochopení si žáci mohou sami vyzkoušet strategie vytváření fake news a jejich šíření, vymýšlení reklamních sdělení za účelem ovlivnění cílové skupiny. Škola by měla žákům nabídnout chráněnou komunikační on-line platformu.

Nesmí se zapomínat na upevňování vrstevnických vztahů, dbát na správné klima ve třídě, učit žáky práci ve skupině. V rovině volnočasové to jsou pak aktivity posilující sociální vazby, například sportovní akce, zájmové útvary.

Důležité je, aby prevence reagovala na snižující se věkovou hranici žáků, kteří mají přístup k internetu. Dále je potřeba kompetentních pedagogů, kteří budou schopni o této problematice s žáky hovořit a být pro ně v této problematice partnery.

Bohužel většinová společnost zatím nebere rizika internetu až tolik vážně nebo je možné, že o rizicích internetu ani neví a přistupuje k tomuto tématu spíše laxně. Věřím, že zájem začne vzrůstat díky důraznější osvětě, informovanosti a cílené prevenci. V této souvislosti lze zmínit například mediální kampaň, která probíhá v rámci propagace dokumentu V síti. Nejspíš také díky němu se škola, ve které proběhl průzkum uvedený v této bakalářské práci, rozhodla pro spolupráci s Policií ČR ohledně kyberšikany a v současné době připravuje preventivní programy týkající se **bezpečného pohybu v on-line prostředí také pro žáky prvního stupně**.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BLATNÝ, M., 2016. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024634623.
- BLINKA, L., 2015. *Online závislosti*. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-210-7975-5.
- ČERNÁ, A., 2013. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.
- DRAPELA, V. J., 2011. *Přehled teorií osobnosti*. 6. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0040-6.
- ECKERTOVÁ, L., 2013. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3804-5.
- Facebook [online]. [vid. 12. 11. 2019]. Dostupné z: <https://newsroom.fb.com/company-info/>
- CHRÁSKA, M., 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada, Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.
- JEDLIČKA, R., 2015. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5447-5.
- KONEČNÝ, Š., 2011. *Fenomén lhaní v prostředí internetu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5488-2.
- KOPECKÝ, K., 2007. *Moderní trendy v e-komunikaci*. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-85783-78-0.
- KOPECKÝ, K., aj., 2013. Nebezpečí internetové komunikace IV. *E-Bezpečí* [online]. [vid. 3. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/58-nebezpeci-internetove-komunikace-iv-2012-2013/file>
- KOPECKÝ, K. 2015. České děti a facebook. *E-Bezpečí* [online]. [vid. 20. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/76-ceske-deti-a-facebook-2015/file>
- KOPECKÝ, K., aj., 2015. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4868-8.
- KOPECKÝ, K., 2017. Fake news - úvod do problematiky. *E-Bezpečí* [online]. 24. 10. 2017 [vid. 20. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php?view=article&id=1264>
- KOPECKÝ, K., 2019. Fake news - úvod do problematiky Co děti motivuje k tomu, aby páchaly kyberšikanu? *E-Bezpečí* [online]. 22. 3. 2019 [vid. 11. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/kybersikana/1501-co-deti-motivuje-k-tomu-aby-pachaly-kybersikanu>

- KOPECKÝ, K., aj., 2019. České děti v kybersvětě – výzkumná zpráva. *E-Bezpečí* [online]. [vid. 3. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/117-ceske-deti-v-kybersvete/file>
- MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.
- Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů* [online]. [vid. 12. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>
- MIKULCOVÁ, K., 2018. Můžeme se v online prostředí setkat s agresí? *E-Bezpečí* [online]. 10. 11. 2018 [vid. 17. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php?view=article&id=1412>
- MŠMT* [online]. 1. 9. 2017 [vid. 5. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>
- NEŠPOR, K., 2011. *Jak přežít počítač*. Kralice na Hané: Computer Media. ISBN 978-80-7402-069-8.
- NEŠPOR, K., 2018. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 5. rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1357-4.
- Novinky* [online]. [vid. 30. 1. 2020]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/kultura/filmy-serialy/clanek/je-mi-dvanact-aneb-2458-sexualnich-predatoru-nachytanych-v-siti-40310059?dop-ab-variant=0&seq-no=2&source=hp&dop_source_zone_name=novinky.sznhp.box&utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=z-boxiku&utm_campaign=null
- PEŠATOVÁ, I., 2006. *Vybrané kapitoly z etopedie. 1. díl, Klasifikace a diagnostika poruch chování*. 2. upr. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7372-087-6.
- POSPÍŠILOVÁ, M., 2016. *Facebooková (ne)závislost: identita, interakce a uživatelská kariéra na Facebooku*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3306-0.
- PRŮCHA, J., aj., 2008. *Pedagogický slovník*. 4. aktual. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8.
- SPITZER, M., 2014. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, ISBN 978-80-7294-872-7.
- SPITZER, M., 2016. *Kybernemoc!: jak nám digitalizovaný život ničí zdraví*. Brno: Host - vydavatelství. ISBN 978-80-7491-792-9.
- ŠMAHAJ, J., 2014. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4227-3.
- ŠMAHEL, D., 2003. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton. Psychologická setkávání, sv. 6. ISBN 80-7254-360-1.
- VÁGNEROVÁ, K., aj., 2011. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-912-5.

VÁGNEROVÁ, M., 2011. *Poradenská psychologie pro pedagogy se zaměřením na problémy v chování: problémy v chování mohou mít různé příčiny i různá řešení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-763-5.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 9788024621531.

VAŠUTOVÁ, M., 2010. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-7368-858-5.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník pro realizovaný průzkum

Příloha č. 1: Dotazník pro realizovaný průzkum

Žádám Tě o účast na průzkumu „Aktivity žáků I. stupně ZŠ na sociálních sítích“. Cílem průzkumu je zjistit, jaké je běžné chování žáků na internetu a na sociálních sítích. O výsledcích výzkumu se můžeš informovat na adrese: hana.finkousova@tul.cz. Vyplněním dotazníku souhlasíš se zpracováním údajů. **V souladu s etickými a odbornými zásadami potvrzuji, že data budou zpracována a zcela publikována anonymně.**

Vybrané odpovědi, prosím, zaškrtněte, nebo seřaďte dle pokynů.

Jsem chlapec dívka

1. Vlastníš mobilní telefon?

Ano Ne

2. Internet využíváš prostřednictvím

pouze mobilního telefonu mobilního telefonu a počítače pouze počítače

3. Kolik hodin trávíš denně na internetu?

0–1 hodina 2–3 hodiny 4–5 hodin 5 a více hodin

4. V jakých hodinách jsi během dne nejčastěji na internetu? V případě potřeby zaškrtni více možností.

05:00–07:00 7:00–12:00 12:00–16:00 16:00–20:00 20:00–24:00

5. Jaké internetové služby nejčastěji využíváš?

Seřaď od nejvíce po nejméně, označ číslem od 1=nejvíce do 7=nejméně.

_____ google, seznam, aj. (pro vyhledávání informací)

_____ sociální sítě (facebook, instagram, twitter a jiné)

_____ ouTube

_____ mail

_____ on-line hry

Jiné – uveď adresy dalších 2 nejčastějších: .....

1. Máš svůj profil na sociálních sítích?

Ano Ne

2. Jaké údaje veřejně s d í l í š na svém profilu na sociálních sítích?

adresu svoje fotografie fotografie svého obličeje

telefonní číslo seznam svých přátel seznam rodinných příslušníků

3. Jaké údaje s d í l í š se svými přáteli na svém profilu na sociálních sítích?

adresu svoje fotografie fotografie svého obličeje

telefonní číslo seznam svých přátel seznam rodinných příslušníků

4. Kolik přátel z tvého seznamu přátel na tvém profilu na sociální síti znáš osobně (reálně jsi potkal/a)?

všechny znám osobně většinu přátel znám osobně ½ přátel znám osobně

méně než ½ přátel znám osobně osobně neznám nikoho

5. Píšeš si s někým z přátel, které neznáš osobně?

- ANO, jednou   ANO, pravidelně   NE, nikdy

6. Pokusil se tě někdo z přátel, které neznáš osobně, pozvat na osobní schůzku?

- ANO a nešla/nešel jsem   ANO a šla/šel jsem   NE, nikdy

7. Pokud by tě pozval na osobní schůzku někdo z internetových přátel, které neznáš osobně, šel/šla bys?

- ANO šla/šel   NE, nikdy   Nevím

8. Setkal/a jsi se na internetu s něčím, co by bylo namířeno proti tobě a tobě to bylo nepříjemné?

Např. pomluva, slovní útok (nadávky), vyhrožování, obtěžující zprávy, zveřejnění tvé fotografie, aniž bys k tomu dala/souhlas.

- ANO, více než 3x   ANO, 1–2x   NE, nikdy   Nevím

Pokud ANO, o co šlo?

- pomluva   slovní útok   vyhrožování   nevyžádané zprávy
 zveřejnění tvé fotografie / videa   jiné: _____

9. Byl/a jsi někdy iniciátorem/autorem výše zmíněného jednání, které bylo zaměřeno proti někomu jinému?

- ANO, více než 3x   ANO, více než 1–2x   NE, nikdy   Nevím

O co se jednalo?

- pomluva   slovní útok   vyhrožování   nevyžádané zprávy
 zveřejnění nějaké fotografie / videa   jiné: _____

Znal/a jsi ho/ji osobně?   ANO   NE

10. Byl/a jsi někdy svědkem zmíněného jednání?

- ANO, více než 3x   ANO, více než 1–2x   NE, nikdy   Nevím

Pokud ANO, o co se jednalo?

- pomluva   slovní útok   vyhrožování   nevyžádané zprávy
 zveřejnění tvé fotografie / videa   jiné: _____

11. Dal/a jsi „like“ internetovému příspěvku, fotografii či videu, které mělo někoho zesměšnit?

- ANO, více než 3x   ANO, více než 1–2x   NE, nikdy   Nevím

Znal/zнала jsi ho/ji osobně?   ANO   NE